שבועת אברהם לבני יבוס

לקוטי שיחות חלק ל · חיי שרה, שיחה א · עמודים 89–82

משיחת ש"פ ראה ה'תשמ"ו · נערכה ונדפסה ה'תשמ"ז

השיחה

שיחה של כבוד קדושת אדמו"ר מליובאוויטש, רבי מנחם מענדל שניאורסאהן, משבת פרשת ראה ה'תשמ"ו — שיחה ולא מאמר: דברים שנאמרו בהתוועדות, ונערכו לדפוס בלקוטי שיחות

יסוד השיחה

פרקי דרבי אליעזר פרק לו — השבועה שנשבע אברהם לבני חת על עיר יבוס — ופירוש רש"י על "גר ותושב אנכי עמכם"

המקור הנדפס

לקוטי שיחות חלק ל, עמודים 89–82 · עשרה סעיפים (א–ט, והעשירי נדפס יו"ד) · שישים וחמש הערות וחמש הערות בכוכב

איך יכול אברהם להישבע על חלק מארץ שהקדוש ברוך הוא כבר נתן לו? בעלות על מדינה לחוד, ובעלות על שדה לחוד — מחברון ועד הר הבית.

מהדורה מבוארת: השיחה כלשונה, קטע אחר קטע, ומתחת לכל קטע ביאור שמצטט את לשון הרבי באותיות מודגשות ופותח אותה — עם "לפני הלימוד" לכל סעיף, עיון במקום שהוא נצרך, "תמצית" לכל סעיף, וכל הערות המקור עם מעמד אימות לכל ציון.
הוכן על ידי שמעון רוזנברג · hello@reshimu.ai

על מהדורה זו

איך לקרוא מהדורה זו

כל קטע במהדורה זו בנוי משני חלקים. למעלה, על קו זהב, **המקור** — לשון השיחה כפי שנדפסה, בלי שינוי, בלי ניקוד, ובלי פתיחת ראשי תיבות. מתחתיו **הביאור**: לשון הרבי מצוטטת **באותיות מודגשות**, ולאחר כל ציטוט, באותיות רגילות, פתיחת הענין — מלה קשה, מקור, מהלך שנאמר בקיצור ונפרש כאן. מי שקורא רק את המודגש קורא את השיחה; מי שקורא את הכל לומד אותה עם ביאור. הביאור אינו נושא שום סמכות מעבר לעצמו; בכל מקום שהוא נראה סוטה מן המקור — המקור קובע.

המקור

המקור הוא הנוסח הדיגיטלי של לקוטי שיחות חלק ל, שהושווה בין שני עדים דיגיטליים, ושהושווה שורה בשורה לעמודים הנדפסים 82–83 מול צילומם. עמודים 84–89 לא צולמו, ונוסחם נשען על שני העדים, המתאימים זה לזה לאורך כל גוף השיחה. הנוסח מסודר בפסקאות קריאה ולא לפי שורות הדפוס; כל קטע מצוין בעמוד הנדפס שבו הוא נמצא. המקור לא הוקלד מחדש: הוא הועתק בכלי מקובצי הנתונים שמהם נבנתה המהדורה האנגלית של אותה שיחה, וכלי בדיקה נפרד מאמת שכל קטע וכל הערה זהים לנוסח שם.

סוג ומבנה

זוהי שיחה, לא מאמר: דברים מן ההתוועדות, שנערכו לדפוס בלקוטי שיחות. בשיחה עשרה סעיפים נדפסים (א–ט, והעשירי נדפס יו"ד כמנהג חב"ד), ומהדורה זו שומרת על החלוקה הנדפסת בדיוק. בכל סעיף אותו סדר — לפני הלימוד, המקור והביאור, עיון במקום שהוא נצרך, ותמצית; ובשני סעיפים (ה ויו"ד) גם בעבודה, המסומן כהרהור של העורך.

ההערות ומעמדן

ההערות מביאות את כל שישים וחמש ההערות הנדפסות וחמש ההערות שבכוכב, כלשון הדפוס. לכל ציון מעמד: כפי שצוין — חיבור אמיתי, מובא כפי שהדפוס מביאו, והמקום הפנימי לא נבדק כאן בנפרד. שום דבר אינו מתוקן בשתיקה. ייחוס מוטעה בדברי תורה הוא עוול של ממש ולא שגיאת סידור.

למה שיחה זו

מפני שהיא שיחה של פרשת חיי שרה, שבה קנה אברהם את מערת המכפלה; ומפני שאלתה: איך יכול אדם להבטיח לאחרים חלק ממה שהקדוש ברוך הוא כבר נתן לו. התשובה עוברת מחברון ועד הר המוריה, ומבחינה בין בעלות על מדינה לבעלות על שדה.

דרך הביאור

הביאור נכתב מן המקור העברי. כתובתו היא הלומד את השיחה בלשונה ורוצה את ההקשר בלי לצאת מן הלשון: ראשי התיבות של הרבי נשארים כמות שהם במקור ונפתחים בביאור; מונח של הרבי — בעלות כללית, בעלות פרטית, כיבוש, חזקה — נשמר ומוסבר בפעם הראשונה שהוא מופיע בסעיף, ולעולם אינו מוחלף במלה נרדפת; כל משפט במקור מצוטט ונפתח. הביאור אינו טוען דבר שאינו נובע מן המקור או מן המקורות המובאים בהערות. המהדורה האנגלית של אותה שיחה שימשה כמתווה של המהלך — מה יש לומר; המקור שלפניכם קובע כיצד אמר זאת הרבי.

המהלך בקצרה

עשרה מהלכים, שאלה אחת: איך יכול אברהם להישבע שבניו לא יירשו את יבוס בלי רצון יושביה, כשהקדוש ברוך הוא כבר אמר "לזרעך נתתי את הארץ הזאת"?

השבועה	א	פרקי דרבי אליעזר: אברהם נשבע לבני חת; הספרי ורש"י: השבועה מנעה את בני יהודה מלכבוש את ירושלים.
הסתירה	ב	דוד נמנע מכח השבועה, לוכד את העיר, וקונה אותה. ולמה ליהושע נאסר ולדוד הותר?
גר ותושב	ג	חמש קושיות על "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין".
היסוד	ד	**שתי בעלויות**: כללית, על ידי כיבוש; פרטית, על ידי ישיבה וחזקה — ואינן תלויות זו בזו.
המערה	ה	עפרון מוכר זכות פרטית; המלכות נשארת של בני חת. רק סירוב לקבורת שרה היה מגלה שהגיע זמן הבעלות הכללית.
שתי ההבטחות	ו	"לזרעך … הארץ הזאת" — לשון כללי; "לך אתננה" עם ארבע רוחות ו"קום התהלך" — חלקים פרטיים וחזקה.
ראש ואב	ז	אברהם ראש האומה — "לזרעך"; ואב לכל יחיד — "לך … ולזרעך", ירושה. ואף הגר יורש בקו זה.
תוכן השבועה	ח	המלכות לישראל לבדם; הישיבה יכולה להיות משותפת. השבועה עסקה רק בבתי היבוסים — מדה כנגד מדה.
המקדש	ט	דוד נוטל את מקום המקדש לצורך הכלל — מחוץ לשבועה. יהושע עסק בהתיישבות — בתוכה.
כיבוש וקנין	יו"ד	הכיבוש הבטיח את המלכות; הקנין "לישראל בכתב עולם" קיים את השבועה.

שבועת אברהם לבני יבוס, ושתי ההבטחות

לפני הלימוד

אות א · עמ' פב

התורה מספרת בפרשת חיי שרה שאברהם קנה את מערת המכפלה מעפרון החתי בכסף מלא. בפרקי דרבי אליעזר נוסף פרט שאינו בפסוקים: קודם המכירה השביעו בני חת את אברהם שבניו לא יירשו את עיר יבוס — היא ירושלים — אלא ברצון יושביה. הרבי מעמיד את המדרש הזה מול שתי הבטחות מפורשות של הקדוש ברוך הוא, ומחדד את הקושיא מן הספרי ומרש"י, שלפיהם השבועה מנעה בפועל את בני יהודה בימי יהושע מלכבוש את ירושלים.

מונחים: פרקי דרבי אליעזר — מדרש אגדה קדום, המיוחס לתנא רבי אליעזר בן הורקנוס; פרק לו הוא מקור הסיפור. **עיר היבוסי** — ירושלים קודם שכבשה דוד. **ברית בין הבתרים** — הברית שכרת הקדוש ברוך הוא עם אברם, שבה נאמר "לזרעך נתתי את הארץ הזאת".

עמ' פב

א. איתא בפרקי דר' אליעזר[1], שכאשר בא אברהם לקנות את מערת המכפלה מאת בני חת "אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל כרות עמנו שבועה[2] שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס (ש"חתיים היו"[3]) — וכרת עמהם ברית[4] — ואח"כ קנה את מערת המכפלה".

א. איתא בפרקי דר' אליעזר, שכאשר בא אברהם לקנות את מערת המכפלה מאת בני חת — המדרש מקדים את הסיפור לקנין המערה עצמו: עוד בטרם נכתב השטר, בשעת המשא ומתן עם בני חת, **"אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל** — בני חת עצמם מודים שהארץ כולה עתידה להינתן לאברהם ולזרעו; אין כאן מחלוקת על הבטחת הקדוש ברוך הוא. **כרות עמנו שבועה** — ובהערה מביא הרבי את חילופי הלשון בין המקורות: בפרקי דרבי אליעזר שלפנינו "שבועה", בילקוט שמעוני על יהושע "ברית", ובילקוט על פרשת וירא "ברית ושבועה"; ומסיים שאין כאן מקום להאריך, כלומר המהלך אינו תלוי בלשון זו. **שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס** — זהו תוכן השבועה: עיר יבוס לא תעבור לבני ישראל אלא בהסכמת יושביה. **(ש"חתיים היו")** — ומכאן הקשר לבני חת: המדרש אומר לפני כן שהיבוסים היו חתיים, ולכן הם שביקשו את השבועה. **— וכרת עמהם ברית — ואח"כ קנה את מערת המכפלה".** — כך היא גירסת הרד"ל, רבי דוד לוריא, על פי הילקוט, כמו שמציין הרבי בהערה. וסדר הדברים חשוב: תחילה השבועה, ואחר כך הקנין. הרבי יחזור אל הסדר הזה בסעיף ח, ושם יתברר מה הקשר שבין שני הדברים.

עמ' פב

וצריך ביאור:

א) איך הסכים אברהם לכרות עמהם שבועה שלא ירשו בני ישראל את עיר היבוס — היפך הבטחת הקב"ה אליו "את כל הארץ גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם"[5].

וצריך ביאור: — הרבי מונה את הקושיות אחת לאחת. **א) איך הסכים אברהם לכרות עמהם שבועה שלא ירשו בני ישראל את עיר היבוס** — עיר יבוס היא חלק מן הארץ, ואם כן השבועה נראית כויתור על חלק מן המתנה. **— היפך הבטחת הקב"ה אליו "את כל הארץ גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם".** — הפסוק בפרשת לך לך, פרק יג פסוק טו: "כל הארץ" — ובכללה ירושלים — "עד עולם". שבועה של אדם שלא ליטול חלק ממנה עומדת לכאורה כנגד הבטחה מפורשת של הקדוש ברוך הוא.

עמ' פב

ב) הרי עשיריות בשנים לפני זה כרת ה' את אברם ברית לזרעך נתתי את הארץ הזאת[6].

ב) הרי עשיריות בשנים לפני זה כרת ה' את אברם ברית לזרעך נתתי את הארץ הזאת. — הקושיא השניה חמורה מן הראשונה. בברית בין הבתרים, בפרשת לך לך פרק טו פסוק יח, הלשון היא "נתתי" — לשון עבר, מתנה שכבר נעשתה ונחתמה בברית. ומזמן ברית בין הבתרים ועד קניית המערה, אחרי פטירת שרה, עברו עשרות שנים. ואם כן אין זו רק הבטחה לעתיד שאפשר לדחות; זו ברית כרותה, ואיך יכולה שבועת אדם לעמוד כנגדה.

עמ' פב

וביותר יש לתמוה ע"פ המפורש בהמשך דברי הפרקי דר"א ד"כשבאו ישראל לארץ. . לא היו יכולין ליכנס (בעיר היבוסי) מפני אות ברית שבועת אברהם. . וכשמלך דוד ורצה ליכנס. . לא הניחו אותו. . מכח ברית שבועת אברהם". וכן הוא בספרי[7] דמש"נ גבי יהושע[8] "ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם", פירושו "יכולים היו אבל אינן רשאים" (וכמפורש ברש"י[9] שהאיסור הוא "לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה"), הרי ששבועת אברהם הטילה איסור[10] על בנ"י לכבוש את ירושלים[11].

וביותר יש לתמוה ע"פ המפורש בהמשך דברי הפרקי דר"א — והתמיהה גדלה כשממשיכים לקרוא באותו מדרש עצמו, **ד"כשבאו ישראל לארץ. . לא היו יכולין ליכנס (בעיר היבוסי) מפני אות ברית שבועת אברהם. . וכשמלך דוד ורצה ליכנס. . לא הניחו אותו. . מכח ברית שבועת אברהם".** — הרי שהשבועה לא נשארה דברים בעלמא: היא עיכבה את ישראל בפועל, בימי יהושע ועד ימי דוד. **וכן הוא בספרי דמש"נ גבי יהושע "ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם", פירושו "יכולים היו אבל אינן רשאים"** — הספרי בפרשת ראה דורש את הפסוק ביהושע פרק טו פסוק סג: "לא יכלו" אין פירושו שלא היה בכוחם, אלא שהיו מנועים מצד הדין. המניעה היתה משפטית ולא צבאית. **(וכמפורש ברש"י שהאיסור הוא "לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה")** — ורש"י בפרשת ראה מפרש את טעם האיסור בפירוש: הברית שכרת אברהם בשעת קניית המערה. **הרי ששבועת אברהם הטילה איסור על בנ"י לכבוש את ירושלים.** — והרבי מוסיף בהערה שאין לפרש, כמו שפירש רש"י על יהושע, שהשבועה היא זו שנשבע אברהם לאבימלך: שבועה ההיא היתה לדורות מוגבלים, ובימי דוד כבר עברו. ובהערה נוספת הוא מפנה לביאור רחב יותר בשיטת רש"י בדרך הפשט, בלקוטי שיחות חלק כט. עכשיו עומדת הקושיא בכל תוקפה: שבועה של אדם מחייבת, ונראה שהיא גוברת על מתנת הקדוש ברוך הוא.

עיון

פרקי דרבי אליעזר והרד"ל

פרקי דרבי אליעזר הוא מדרש אגדה הערוך כסיפור רצוף מבריאת העולם והלאה, ובפרק לו נמצא סיפור השבועה. פירושו המרכזי הוא של רבי דוד לוריא, הרד"ל, שהגהותיו ושאלותיו עוברות לאורך כל השיחה: הרבי מקבל את גירסתו "וכרת עמהם ברית" (הערה 4), מביא את קושייתו על דוד (הערה 14), ודוחה שניים מתירוציו (הערות 16, 21). הערה 2 היא השוואת עדי נוסח קטנה — פרקי דרבי אליעזר, ילקוט שמעוני ביהושע ובוירא, הערוך ואברבנאל — שבהם ההסכם נקרא "שבועה", "ברית", "ברית ושבועה". הרבי מציין ועובר הלאה: שום דבר במהלך אינו תלוי בלשון.

תמצית

המדרש מספר שאברהם נשבע לבני חת שבני ישראל לא יירשו את יבוס בלי רצון יושביה, והספרי ורש"י מעידים שהשבועה עיכבה בפועל את בני יהודה מלכבוש את ירושלים. וזה עומד כנגד שתי הבטחות: "לך אתננה ולזרעך עד עולם" ו"לזרעך נתתי את הארץ הזאת". איך יכולה שבועת אדם לעמוד מול מתנת הקדוש ברוך הוא?

דוד בשערי יבוס — האם בטלה השבועה?

לפני הלימוד — אות ב · עמ' פב–פג

המדרש ממשיך את הסיפור עד ימי דוד המלך. בני יבוס מנעו ממנו להיכנס מכח שבועת אברהם, שאותה חקקו על גלולים שהעמידו בשער העיר; אנשי דוד הסירו את הגלולים, יואב עלה ראשון, והעיר נלכדה (שמואל ב פרק ה). ואחר כך, מוסיף המדרש, קנה דוד את העיר. כל שלב בסיפור מלמד דבר אחר על השאלה אם השבועה עדיין בתוקף. הרבי מציב את הסתירה, ומוסיף שאלה שניה: מה נשתנה דוד מיהושע?

מונחים: גלולים — פסלים, עבודה זרה; כאן — הצלמים שעליהם נכתבה השבועה. **חילול השם** — מעשה שמביא לזלזול בשם שמים בעיני הבריות. **השבועה לגבעונים** — הברית שכרת יהושע עם הגבעונים, שנשמרה אף שהושגה במרמה, מפני חילול השם.

עמ' פב–פג

ב. להלן שם בפרקי דר"א מסופר, דכאשר לא הניחו את דוד ליכנס בעיר ו"אמרו לו אין אתה יכול ליכנס בעיר היבוסי עד שתסיר כל הגלולים הללו שכתוב עליהם אותו שבועת אברהם, אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הגלולים הללו שכתוב עליהם אות ברית שבועת אברהם יהי' לראש ועלה בראשונה יואב בן צרוי' כו'" (וכמפורש בכתוב[12] שדוד לכד את העיר). ומסיים שם (בפדר"א): "ואח"כ[13] קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם".

ב. להלן שם בפרקי דר"א מסופר, דכאשר לא הניחו את דוד ליכנס בעיר — הרבי מביא את המשך המדרש כלשונו. **ו"אמרו לו אין אתה יכול ליכנס בעיר היבוסי עד שתסיר כל הגלולים הללו שכתוב עליהם אותו שבועת אברהם** — היבוסים כתבו את השבועה על הגלולים, וטענו שכל זמן שהם עומדים — השבועה עומדת. **אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הגלולים הללו שכתוב עליהם אות ברית שבועת אברהם יהי' לראש ועלה בראשונה יואב בן צרוי' כו'"** — דוד מבטיח שררה למי שיסיר אותם, ויואב בן צרויה זוכה בה. **(וכמפורש בכתוב שדוד לכד את העיר)** — ובפסוק בשמואל ב פרק ה פסוק ז נאמר בפירוש: "וילכד דוד את מצדת ציון". **ומסיים שם (בפדר"א): "ואח"כ קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם".** — וסוף הסיפור: הקנין. "ואחר כך" — מציין הרבי בהערה — אין פירושו מיד, אלא כעבור זמן, כמו שמפורש בסוף ספר שמואל ב. כאן יש שלוש תחנות: מניעה, כיבוש, קנין — וכל אחת מהן מורה דבר אחר.

עמ' פג

ואינו מובן (וכמו שהקשו במפרשים[14]):

מתחילת הענין, שלא הניחו לדוד ליכנס לעיר "מכח ברית שבועת אברהם", מוכח שבימי דוד עדיין היתה השבועה קיימת;

ואינו מובן (וכמו שהקשו במפרשים): — הקושיא אינה של הרבי לבדו; הרד"ל באות צו ואברבנאל כבר עמדו עליה, כמו שמציין בהערה. **מתחילת הענין, שלא הניחו לדוד ליכנס לעיר "מכח ברית שבועת אברהם", מוכח שבימי דוד עדיין היתה השבועה קיימת;** — המדרש עצמו אומר שהמניעה היתה "מכח ברית שבועת אברהם", ואם כן בימי דוד השבועה עדיין מחייבת. אילו בטלה — לא היה לבני יבוס על מה לסמוך.

עמ' פג

אבל מהמשך הסיפור, שנלחם יואב עם בני יבוס ולכד את העיר (כמפורש בכתוב), משמע ששבועת אברהם כבר בטלה.

אבל מהמשך הסיפור, שנלחם יואב עם בני יבוס ולכד את העיר (כמפורש בכתוב), משמע ששבועת אברהם כבר בטלה. — ואילו מן ההמשך עולה ההפך. אילו השבועה עדיין היתה מחייבת את ישראל, כיבוש העיר היה עבירה עליה; ודוד, שנלחם ולכד, מורה בכך שאין השבועה עוד בתוקף. הסיפור סותר את עצמו לכאורה.

עמ' פג

[ועוד זאת: אם שבועת אברהם לא בטלה — מהי התועלת בהסרת הגלולים עם השבועה הכתובה עליהם? וכי בכוחה של הסרה זו לבטל תוקפה של השבועה[15]?! ועכצ"ל שכבר בטלה שבועת אברהם[16], והי' מותר ללכוד העיר, והטעם שצוה להסיר הצלמים הוא (כמ"ש במפרשים[17]) "רק מפני שהי' זה כעין חלול ה' כ"ז שהיו עומדים, כענין השבועה לגבעונים"[18] (ז.א. היות שלפי דעתם של היבוסים עדיין השבועה קיימת היו צריכים לבטל זכר השבועה למנוע חילול השם)].

[ועוד זאת: אם שבועת אברהם לא בטלה — מהי התועלת בהסרת הגלולים עם השבועה הכתובה עליהם? וכי בכוחה של הסרה זו לבטל תוקפה של השבועה?! — שבועה אינה כתובת על אבן; מחיקת הכתב אינה מוחקת את החיוב. ובהערה מעיר הרבי שאכן כך אמרו היבוסים לדוד, כמפורש בפסוק — ויש לומר שאמרו זאת בדרך לעג. **ועכצ"ל שכבר בטלה שבועת אברהם, והי' מותר ללכוד העיר** — ועל כרחך צריך לומר שהשבועה כבר בטלה, ולכן היה מותר ללכוד את העיר. ובהערה דוחה הרבי את אחד מתירוצי הרד"ל — שדוד הסיר את הגלולים רק מפני שהיה שונא לראותם סמוך לו — שהרי פשטות לשון המדרש קושרת את ההסרה לשבועה הכתובה עליהם, ועוד: צלמים בכלל היו שם עוד הרבה. **והטעם שצוה להסיר הצלמים הוא (כמ"ש במפרשים) "רק מפני שהי' זה כעין חלול ה' כ"ז שהיו עומדים, כענין השבועה לגבעונים"** — כך מפרשים המפרשים: הסרת הצלמים לא באה לבטל את השבועה, אלא למנוע חילול השם, כמו בשבועה שנשבעו לגבעונים, שנשמרה אף שהושגה במרמה, מן הטעם הזה עצמו — כמובא בגיטין דף מו וברמב"ם בהלכות מלכים. **(ז.א. היות שלפי דעתם של היבוסים עדיין השבועה קיימת היו צריכים לבטל זכר השבועה למנוע חילול השם)].** — כלומר: בעיני היבוסים השבועה עדיין עומדת, ואם יראו את ישראל עוברים עליה בשעה שהיא חקוקה לנגד עיניהם — יתחלל השם. לכן הוסר הזכר, אף שהחיוב כבר אינו קיים.

עמ' פג

ואילו מסיום הענין, ש"אח"כ קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם", משמע שקנה את העיר כדי שרכישת העיר תהי' "ברצונם של בני יבוס"[19]!

ואילו מסיום הענין, ש"אח"כ קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם" — וסוף הסיפור מחזיר את הקושיא אל מקומה, **משמע שקנה את העיר כדי שרכישת העיר תהי' "ברצונם של בני יבוס"!** — שהרי למה יקנה דוד בכסף עיר שכבר לכדה? משמע שהקנין בא לקיים את השבועה, שהעיר תעבור "ברצונם" — ואם כן השבועה עדיין קיימת. הסיפור נע שלוש פעמים: קיימת, בטלה, קיימת. ובהערה מעיר הרבי שבילקוט, בערוך ובאברבנאל חסרות המלים "כי אם ברצונם של בני יבוס"; אבל בפרקי דרבי אליעזר הן כתובות.

עמ' פג

עוד צריך ביאור: ע"י מה נשתנה, שבעת כיבוש יהושע "לא יכלו גו' להורישם", שלא היו רשאים להורישם מפני השבועה (אף שנצטוו "והורשתם את כל יושבי הארץ וגו'"[20]), ולדוד הי' מותר ללכוד העיר[21]?

עוד צריך ביאור: ע"י מה נשתנה, שבעת כיבוש יהושע "לא יכלו גו' להורישם" — ושאלה שניה, נפרדת מן הראשונה: מה השתנה בין התקופות? **שלא היו רשאים להורישם מפני השבועה (אף שנצטוו "והורשתם את כל יושבי הארץ וגו'")** — בימי יהושע לא היו רשאים לגרש את היבוסים מפני השבועה, אף שהציווי בפרשת מסעי, פרק לג פסוק נב, הוא לגרש את כל יושבי הארץ. **ולדוד הי' מותר ללכוד העיר?** — ואילו לדוד הותר. ובהערה בוחן הרבי שני תירוצים ודוחה אותם. הרד"ל אומר שהציווי "לא תחיה כל נשמה" ביטל את הברית; אבל אם כן גם בימי יהושע כבר בטלה, ואיך נאמר שם "לא יכלו". והזית רענן על הילקוט אומר שהיבוסים פרצו את הגדר תחילה ונלחמו בישראל; אבל הרד"ל עצמו כותב שלא מצאנו ביבוסים שפרצו גדר.

עיון

השבועה לגבעונים — חילול השם ככח משפטי

כשרימו הגבעונים את יהושע ונכנסו עמו בברית (יהושע פרק ט), השבועה לא היתה חלה מצד הדין, שהרי הושגה במרמה. ובכל זאת שמרו אותה ישראל. הגמרא בגיטין דף מו מבארת: לא מפני שהשבועה מחייבת, אלא מפני שהפרתה היתה מחללת שם שמים בעיני האומות, הרואות רק שישראל עברו על שבועה. והרמב"ם פוסק כן בהלכות מלכים פרק ו. המפרשים לוקחים את הדגם הזה לדוד: השבועה כבר בטלה, אבל היבוסים עדיין האמינו בה, ולכן הוסר זכרה הגלוי לפני המלחמה. הרבי רואה בדגם זה תירוץ שאינו מספיק — המדרש קושר את הסרת הגלולים לשבועה עצמה — ושאר השיחה בונה פתרון אחר.

תמצית

הסיפור על דוד נמשך לשלושה כיוונים: היבוסים מונעים ממנו לפי השבועה (קיימת), יואב לוכד את העיר (בטלה), דוד קונה אותה (קיימת שוב). ושאלה שניה: למה ליהושע נאסר לכבוש את ירושלים, ולדוד הותר?

"גר ותושב אנכי עמכם" — חמש קושיות על לשון אברהם

לפני הלימוד

אות ג · עמ' פג–פד

כדי לפתוח את ענין השבועה חוזר הרבי אל המשא ומתן עצמו. אברהם אומר לבני חת "גר ותושב אנכי עמכם" (בראשית כג, ד), ורש"י, מבראשית רבה, קורא זאת כתנאי: אם תרצו — אני גר וקונה; ואם לאו — אני תושב ואטלנה מן הדין, שהרי אמר לי הקדוש ברוך הוא "לזרעך אתן את הארץ הזאת". על המשפט הזה מקשה הרבי חמש קושיות, והאחרונה שבהן נוגעת בשאלה איזו הבטחה בחר אברהם להביא.

מונחים: גר — נכרי היושב תחת שלטון של אחרים. **תושב** — היושב בארץ מצד זכותו בה. **מן הדין** — מצד הזכות, לא מצד הכח. **בעל כרחו** — שלא ברצונו של הצד השני.

עמ' פג

ג. ויובן זה בהקדם הדו"ד בין אברהם ובני חת שהובא ברז"ל:

ג. ויובן זה בהקדם הדו"ד בין אברהם ובני חת שהובא ברז"ל: — כדי ליישב את כל זה מקדים הרבי את הדין והדברים, המשא ומתן, שבין אברהם לבני חת, כפי שהביאוהו חכמינו זכרונם לברכה. הפתרון לקושיות על השבועה יבוא ממה שאירע בשעת הקנין עצמו.

עמ' פג–פד

על הפסוק[22] "גר ותושב אנכי עמכם" אמרו רז"ל[23]: "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין[24] שאמר לי הקב"ה[25] לזרעך אתן את הארץ הזאת".

על הפסוק "גר ותושב אנכי עמכם" אמרו רז"ל: — רש"י על הפסוק, מבראשית רבה פרשה נח, **"אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין** — שני המצבים תלויים בתשובתם: אם יסכימו, אהיה גר; ואם לא — אהיה תושב, ואקח אותה מן הדין. ובבראשית רבה, מציין הרבי בהערה, הלשון היא "ואם לאו מארי ביתא" — בעל הבית. **שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת".** — וזו הראיה לזכות: הפסוק בפרשת לך לך, פרק יב פסוק ז. ובהערה מעיר הרבי שבבראשית רבה הובא פסוק אחר, ובסוף הסעיף יתבאר ההבדל.

עמ' פד

וצריך ביאור:

א) מכיון שביכלתו ליטלנה "מן הדין" — למה השתדל כ"כ לקנות את מערת המכפלה (ובכסף מלא[26])?

וצריך ביאור: — והרבי מונה חמש קושיות על משפט אחד. **א) מכיון שביכלתו ליטלנה "מן הדין" — למה השתדל כ"כ לקנות את מערת המכפלה (ובכסף מלא)?** — אם יש לאברהם זכות ליטול את המערה, למה השתדל כל כך לקנותה, ועוד "בכסף מלא" — ארבע מאות שקל כסף, כמסופר בפרשה? מי שהדין עמו אינו צריך לשלם מחיר מלא.

עמ' פד

ב) כשאמר אברהם לבני חת "אטלנה מן הדין" התכוון בודאי שיאמינו לדבריו[27] שהקב"ה הבטיח לו הארץ הזאת, וא"כ אין תועלת בסירובם ויתנוה לו מרצונם הטוב — ולמה אמר "אטלנה" שמשמעו בע"כ?

ב) כשאמר אברהם לבני חת "אטלנה מן הדין" התכוון בודאי שיאמינו לדבריו שהקב"ה הבטיח לו הארץ הזאת — אברהם אינו מאיים לשוא; כוונתו שיאמינו לו שהקדוש ברוך הוא הבטיח לו את הארץ. ובהערה מזכיר הרבי שבני חת אכן האמינו, כמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר: "אנו יודעים שהקדוש ברוך הוא עתיד ליתן לך". **וא"כ אין תועלת בסירובם ויתנוה לו מרצונם הטוב** — ואם כן אין להם טעם לסרב, והם יתנוה מרצונם. **— ולמה אמר "אטלנה" שמשמעו בע"כ?** — ולמה בחר במלה "אטלנה", שמשמעה נטילה בעל כרחם? אם שני הצדדים מודים במתנת הקדוש ברוך הוא, "נטילה" היא לשון שאינה במקומה.

עמ' פד

ג) באם הי' לוקחה בחוזק יד ובע"כ[28] — יש בזה משום חילול השם אצל בני חת (שאברהם הי' מוכר אצלם כ"נשיא אלקים"[29], ומפורסם כאיש שהנהגתו היא בתכלית החסד, היושר והצדק[30]).

ג) באם הי' לוקחה בחוזק יד ובע"כ — יש בזה משום חילול השם אצל בני חת — ואילו לקח את המערה בכח ושלא ברצונם, היה בזה חילול השם בעיני בני חת. ובהערה מבהיר הרבי שאין הכוונה לנטילה בחזקה ובזרוע, אלא בעל כרחם מצד הדין; אבל גם זה, בעיניהם, נראה כלקיחה בכח. **(שאברהם הי' מוכר אצלם כ"נשיא אלקים", ומפורסם כאיש שהנהגתו היא בתכלית החסד, היושר והצדק).** — שהרי הם עצמם קראו לו "נשיא אלקים אתה בתוכנו", ושמו יצא כאיש של חסד וצדק — "לעשות צדקה ומשפט", כמו שנאמר עליו בפרשת וירא. מאדם כזה, נטילה בעל כרחם היא דבר שאינו הולם.

עמ' פד

ד) מדיוק לשונו "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב"[31] משמע, שהיותו גר או תושב תלוי ברצונם של בני חת. כלומר: אם ירצו בני חת למכור את מערת המכפלה, אזי "הריני גר" שאי אפשר לו ליטלנה מן הדין, ורק כשאין רצונם בכך ("ואם לאו"), אזי — "אהי' תושב ואטלנה מן הדין".

ותמוה: איך יתכן לומר שה"דין", אם מותר לאברהם ליטול את מערת המכפלה או לא, יהי' תלוי ברצונם[32] של בני חת?

ד) מדיוק לשונו "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב" משמע, שהיותו גר או תושב תלוי ברצונם של בני חת. — מדקדוק הלשון עולה שמעמדו של אברהם — גר או תושב — תלוי ברצון בני חת. **כלומר: אם ירצו בני חת למכור את מערת המכפלה, אזי "הריני גר" שאי אפשר לו ליטלנה מן הדין** — אם יסכימו למכור, אברהם הוא גר, ואין לו זכות ליטול; **ורק כשאין רצונם בכך ("ואם לאו"), אזי — "אהי' תושב ואטלנה מן הדין".** — ורק אם יסרבו, נעשה תושב ובעל זכות. **ותמוה: איך יתכן לומר שה"דין", אם מותר לאברהם ליטול את מערת המכפלה או לא, יהי' תלוי ברצונם של בני חת?** — וזה תמוה: זכות משפטית אינה נדלקת ונכבית לפי רצונו של הצד שכנגד. או שיש לאברהם דין במערה, או שאין לו. ובהערה מביא הרבי גירסא אחרת בבראשית רבה, "אם רצית" — שלפיה התנאי תלוי ברצון אברהם עצמו.

עמ' פד

ה) מדוע הביא אברהם את ההוכחה (שהוא יכול ליטלנה מן הדין) מהבטחת הקב"ה "לזרעך אתן את הארץ הזאת" — שהנתינה היא לזרעו של אברהם — ולא מהבטחת הנתינה לאברהם עצמו — "את כל הארץ גו' לך אתננה"[33]?

ה) מדוע הביא אברהם את ההוכחה (שהוא יכול ליטלנה מן הדין) מהבטחת הקב"ה "לזרעך אתן את הארץ הזאת" — והקושיא החמישית: למה הביא אברהם את ראייתו מן ההבטחה "לזרעך אתן", **— שהנתינה היא לזרעו של אברהם — ולא מהבטחת הנתינה לאברהם עצמו — "את כל הארץ גו' לך אתננה"?** — שבה הנתינה היא לזרעו, ולא מן ההבטחה "לך אתננה" שבה הנתינה היא לו עצמו — בפרשת לך לך פרק יג, פסוקים טו ויז? אברהם הוא העומד בחברון ומבקש את המערה; ההבטחה הנקובה בשמו נראית ראיה חזקה יותר.

עמ' פד

לפי המדרש[34], שההוכחה היא מזה שא"ל הקב"ה "לזרעך נתתי את הארץ הזאת"[35], אתי שפיר — כי כתוב זה אינו הבטחה על העתיד, אלא ל' עבר, בלשון הירושלמי[36] "לזרעך נתתי — כבר נתתי", וכדאיתא גם במדרש[37] על כתוב זה, ש"מאמרו של הקב"ה מעשה". וא"כ עדיפא אמירה זו של הקב"ה ("לזרעך נתתי") גם לגבי האמירה "לך אתננה" שהיא רק הבטחה על העתיד;

לפי המדרש, שההוכחה היא מזה שא"ל הקב"ה "לזרעך נתתי את הארץ הזאת", אתי שפיר — לפי בראשית רבה, שבו הראיה היא מן הפסוק בברית בין הבתרים, "לזרעך נתתי", הדבר מובן היטב, **— כי כתוב זה אינו הבטחה על העתיד, אלא ל' עבר** — שהרי זו לשון עבר, ולא הבטחה לעתיד, **בלשון הירושלמי "לזרעך נתתי — כבר נתתי"** — כמו שדורש הירושלמי במסכת חלה פרק ב: הנתינה כבר נעשתה, **וכדאיתא גם במדרש על כתוב זה, ש"מאמרו של הקב"ה מעשה".** — וכמו שאומר בראשית רבה פרשה מד על פסוק זה: אמירתו של הקדוש ברוך הוא היא מעשה. כשהוא אומר "נתתי" — הנתינה נעשתה. **וא"כ עדיפא אמירה זו של הקב"ה ("לזרעך נתתי") גם לגבי האמירה "לך אתננה" שהיא רק הבטחה על העתיד;** — ואם כן אמירה זו עדיפה אף על "לך אתננה", שאינה אלא הבטחה לעתיד. לפי המדרש, אברהם מביא את הזכות החזקה ביותר: קנין שכבר נגמר.

עמ' פד

אבל לפי פרש"י, שההוכחה היא מ"לזרעך אתן את הארץ הזאת" — קשה, כנ"ל: מדוע לא הביא ההבטחה "לך אתננה"[38]?

אבל לפי פרש"י, שההוכחה היא מ"לזרעך אתן את הארץ הזאת" — קשה, כנ"ל: מדוע לא הביא ההבטחה "לך אתננה"? — אבל רש"י מביא את הפסוק "לזרעך אתן", בלשון עתיד, מפרק יב. ושם הקושיא חוזרת במקומה: אם בין כך ובין כך זו הבטחה לעתיד, למה לא הביא את "לך אתננה", הנקובה בשמו? ובהערה מפנה הרבי לשני ביאורים אחרים לבחירת רש"י — בדרך הדרש והרמז בלקוטי שיחות חלק טו עמוד 146, ובדרך ההלכה שם עמוד 204. השיחה שלפנינו נותנת את התשובה בדרך הפשט.

עיון

"כבר נתתי" — דיבור שהוא מעשה

שני מקורות הופכים את לשון העבר שבברית בין הבתרים לדבר בעל משמעות משפטית. הירושלמי במסכת חלה דורש "לזרעך נתתי" כמתנה שכבר נגמרה, ומוציא מזה דין לגבי מעמד הארץ. ובראשית רבה פרשה מד מכליל: אמירתו של הקדוש ברוך הוא היא מעשה — כשהוא אומר "נתתי", הנתינה כבר נעשתה. לפי זה טענת אברהם נשענת על קנין שכבר הועבר, ואין הבטחה לעתיד משתווה לו. זה מסביר את הפסוק שהמדרש מביא. אבל רש"י מביא את פסוק יב, ז בלשון עתיד, והשאלה חוזרת: למה לא את ההבטחה האישית, "לך אתננה"? התשובה תבוא בסעיפים ו–ז.

תמצית

חמש קושיות על "גר ותושב": למה לשלם אם אפשר ליטול מן הדין; למה "אטלנה" אם האמינו לו; האם אין בנטילה חילול השם; איך זכות משפטית תלויה ברצון הצד השני; ולמה הביא את ההבטחה לזרעו ולא את ההבטחה לו עצמו.

היסוד: בעלות כללית ובעלות פרטית

לפני הלימוד

אות ד · עמ' פה

כאן ציר השיחה. לבעלות ישראל על הארץ יש שתי שכבות. בעלות כללית — הארץ שייכת לעם כולו — באה על ידי הכיבוש. בעלות פרטית — שדהו של כל יהודי — באה על ידי ישיבה וחזקה. ושתיהן אינן תלויות זו בזו: כל אחת יכולה להיות בלי חברתה. הרבי מוכיח זאת מדין המלך, ומן התקופה שלאחר חורבן בית ראשון.

מונחים: **בעלות כללית** — בעלותו של כלל ישראל על הארץ כולה. **בעלות פרטית** — בעלותו של כל יחיד על חלקו. **קנין** — מעשה משפטי שבו עובר דבר לרשות הקונה. **כיבוש** — הקנין שבו נעשתה הארץ כולה ארץ ישראל. **חזקה** — קנין על ידי מעשה של בעלים: נעילה, גדירה, הילוך בשדה. **דינא דמלכותא דינא** — דין המלכות דין, כמו שאמרו בגיטין דף י.

עמ' פה

ד. וי"ל הביאור בכל זה:

בבעלות בנ"י על ארץ ישראל יש שני פרטים: בעלות כללית — זה שכל הארץ שייכת לכלל ישראל, ובעלות פרטית — זה שכל אחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ השייך (רק) אליו.

ד. וי"ל הביאור בכל זה: — ויש לומר את ביאור כל הדברים — כך מציג הרבי בדרך כלל חידוש משלו, בענוה. **בבעלות בנ"י על ארץ ישראל יש שני פרטים:** — בבעלות בני ישראל על הארץ יש שני חלקים נפרדים. **בעלות כללית — זה שכל הארץ שייכת לכלל ישראל** — הראשונה: הארץ כולה, כיחידה אחת, שייכת לעם כולו, **ובעלות פרטית — זה שכל אחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ השייך (רק) אליו.** — והשניה: לכל יהודי חלק משלו, השייך רק לו. ההבחנה נשמעת פשוטה, אבל כל המשך השיחה בנוי עליה: שתי בעלויות על אותה קרקע עצמה, כל אחת בדרגה אחרת.

עמ' פה

ושני אופני בעלות אלו דבנ"י בארץ ישראל באו בפועל[39] על ידי שני קנינים: הבעלות הכללית באה ע"י כיבוש הארץ ע"י יהושע כו', שעי"ז נקנית כללות א"י לכלל ישראל, והבעלות הפרטית דכאו"א מישראל בחלקו הפרטי נעשית על ידי ישיבה וחזקה, שכ"א ישב והחזיק בחלקו[40].

ושני אופני בעלות אלו דבנ"י בארץ ישראל באו בפועל על ידי שני קנינים: — ושתי הבעלויות הללו לא נשארו בכח; הן חלו בפועל, וכל אחת על ידי קנין אחר. ובהערה מעיר הרבי: אף שארץ ישראל ירושה היא לנו מאבותינו, פוסק אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שלו, בקונטרס אחרון להלכות הפקר, שלא נקנתה להם אלא בחזקה. **הבעלות הכללית באה ע"י כיבוש הארץ ע"י יהושע כו', שעי"ז נקנית כללות א"י לכלל ישראל** — הבעלות הכללית באה על ידי כיבוש הארץ בימי יהושע, ועל ידי הכיבוש נקנתה ארץ ישראל בכללותה לכלל ישראל. **והבעלות הפרטית דכאו"א מישראל בחלקו הפרטי נעשית על ידי ישיבה וחזקה, שכ"א ישב והחזיק בחלקו.** — ואילו הבעלות הפרטית של כל אחד ואחד בחלקו נעשתה על ידי ישיבה וחזקה: כל אחד ישב בחלקו ועשה בו מעשה בעלים. ובהערה מביא הרבי את דברי המקנה בקידושין: החזקה הזו היא החלוקה שבין ישראל לבין עצמם, שבה קנה כל אחד את חלקו — ולא קנין מן הכנענים.

עמ' פה

זאת ועוד: שני אופנים אלה בבעלות אינם תלויים זב"ז; אפשר להיות בעלות כללית בלי בעלות פרטית ובעלות פרטית בלי בעלות כללית.

זאת ועוד: שני אופנים אלה בבעלות אינם תלויים זב"ז; — וזו הנקודה העיקרית: שני האופנים אינם תלויים זה בזה. **אפשר להיות בעלות כללית בלי בעלות פרטית ובעלות פרטית בלי בעלות כללית.** — יכולה להיות בעלות של הכלל בלי בעלות של היחיד, ויכולה להיות בעלות של היחיד בלי בעלות של הכלל. שתי השכבות עומדות כל אחת בפני עצמה, ובזה טמון המפתח לכל הקושיות.

עמ' פה

הסברת הדבר:

בעלות כללית אינה שוללת הבעלות הפרטית, וכמו בעלות המלך על המדינה שלו, דעם היות שכל הארץ כולה היא ברשות המלך[41], מ"מ אין זה שולל בעלותו הפרטית של כאו"א מבני המדינה על רכושו הפרטי (ביתו, שדהו וכו'), אלא שמצד בעלותו של המלך על כל הארץ חלים כמה דינים גם על הרכוש הפרטי של כאו"א — דדינא דמלכותא דינא[42], ולכן מוטל עליו לשלם מסים למלך על רכוש זה, ועד שבתנאים מסויימים יכול המלך ליטול גם את רכושו של האיש הפרטי[43], וכהדין ד"מלך פורץ גדר. . ואין ממחין בידו"[44], וכו'.

הסברת הדבר: — ומבאר בשני כיוונים. **בעלות כללית אינה שוללת הבעלות הפרטית, וכמו בעלות המלך על המדינה שלו** — הכיוון הראשון: בעלות הכלל אינה מבטלת את בעלות היחיד, כמו מלך ומדינתו. **דעם היות שכל הארץ כולה היא ברשות המלך, מ"מ אין זה שולל בעלותו הפרטית של כאו"א מבני המדינה על רכושו הפרטי (ביתו, שדהו וכו')** — אף שהארץ כולה ברשות המלך — כמו שכתב אדמו"ר הזקן שם, סעיף ג — מכל מקום כל אחד מבני המדינה בעלים על ביתו ועל שדהו. **אלא שמצד בעלותו של המלך על כל הארץ חלים כמה דינים גם על הרכוש הפרטי של כאו"א — דדינא דמלכותא דינא** — אלא שבעלות המלך מטילה דינים גם על הרכוש הפרטי: דין המלכות דין, **ולכן מוטל עליו לשלם מסים למלך על רכוש זה** — ולכן כל אחד משלם מס למלך על רכושו, **ועד שבתנאים מסויימים יכול המלך ליטול גם את רכושו של האיש הפרטי** — ובתנאים מסוימים המלך אף נוטל רכוש פרטי, כמבואר ברמב"ם בהלכות גזלה ואבידה ובהלכות מלכים פרק ד, **וכהדין ד"מלך פורץ גדר. . ואין ממחין בידו", וכו'.** — וכדין המובא בבבא בתרא דף ק ובמשנה בסנהדרין: מלך פורץ גדר לעשות לו דרך, ואין מוחים בידו. הדין הזה מניח שני בעלים על אותה שדה: האיכר, שהגדר שלו, והמלך, שמלכותו גוברת עליו לצורך הכלל. בעלות המלך שוכנת מעל בעלות האיכר — ואינה מחליפה אותה.

עמ' פה

ולאידך, בעלות הפרטית אינה מביאה (בהכרח) בעלות כללית[45]. וכמו שמצינו לאחרי חורבן הראשון, דאף את"ל שבטלה בעלותם הכללית של בנ"י על הארץ[46] — ד"כיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש" ועד ש"נפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל"[47] — מ"מ נשארה בעלות היחיד על קרקעו, וכמש"נ בירמי'[48] "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום", כי אין הבעלות הפרטית תלוי' בבעלות הכללית.

ולאידך, בעלות הפרטית אינה מביאה (בהכרח) בעלות כללית. — והכיוון השני: בעלות היחיד אינה גוררת בהכרח בעלות של הכלל. ובהערה מביא הרבי ראיה מן האבות: בארות אברהם ויצחק, וחלקת השדה שקנה יעקב מבני חמור — רכוש פרטי בארץ שהאבות לא שלטו בה. **וכמו שמצינו לאחרי חורבן הראשון, דאף את"ל שבטלה בעלותם הכללית של בנ"י על הארץ** — וראיה מאוחרת יותר: אחרי חורבן בית ראשון, אף אם תאמר שבטלה בעלות ישראל הכללית על הארץ — שהרי, כמו שמציין הרבי בהערה, "אתי כיבוש ומבטל כיבוש": כיבוש בבל ביטל את כיבוש יהושע — **— ד"כיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש" ועד ש"נפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל"** — כלשון הרמב"ם בסוף פרק ו מהלכות בית הבחירה: כיון שנלקחה הארץ מידם בטל הכיבוש, עד כדי כך שנפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית. **— מ"מ נשארה בעלות היחיד על קרקעו, וכמש"נ בירמי' "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום"** — ובכל זאת נשארה בעלות היחיד על קרקעו, כמו שנאמר בירמיהו פרק לב: "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום". ורבינו גרשום, המובא בהערה, מפרש: מי שקונה עכשיו יכתוב שטר ויחתים עדים, כדי שכשתחזרו מן הגלות ויבואו המוכרים להוציא מידכם — תראו להם את שטריכם. **כי אין הבעלות הפרטית תלוי' בבעלות הכללית.** — הכיבוש הכללי בטל, אבל השטר הפרטי עומד. שתי השכבות נפרדות.

עיון

שני קנינים: כיבוש וחזקה

ההלכה מכירה כמה דרכים לקנות קרקע: כסף, שטר, וחזקה — מעשה של בעלים כגדירה, חרישה, הילוך בשדה. לגבי הארץ בכללותה דנים הראשונים בכיבוש כמעשה שעושה אותה ארץ ישראל לענין ההלכה; ולכן, לפי הרמב"ם, יכול היה כיבוש בבל לבטלו. הרבי מצמיד את שתי שכבות הבעלות לשני המעשים הללו: **כיבוש — בעלות כללית**, **חזקה — בעלות פרטית**. והערה 39 מחזיקה את המתח: הארץ ירושה מן האבות (בבא בתרא דף קיט), ובכל זאת פוסק אדמו"ר הזקן שלא נקנתה אלא בחזקה.

הגדר של המלך. "מלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו". הדין מניח שני בעלים על אותה שדה, ואותו מבנה נותן את דין המלכות ואת המס. זהו המשל שיישא את המשך השיחה: אברהם קונה את זכות האיכר; דוד משתמש בזכות המלך.

תמצית

לישראל שתי בעלויות על הארץ, שאינן תלויות זו בזו: כללית, על ידי הכיבוש, ופרטית, על ידי ישיבה וחזקה. מלך בעלים על המדינה והאזרח בעלים על שדהו; ואחרי החורבן בטל הכיבוש הכללי, אבל השטרות הפרטיים נשארו.

המערה: שטר פרטי תחת מלכות בני חת

לפני הלימוד

אות ה · עמ' פה–פו

ההבחנה מוחלת על חברון. לבני חת היתה הבעלות הכללית במקום; לעפרון — הבעלות הפרטית על השדה והמערה. הקנין העביר לאברהם רק את זכותו הפרטית של עפרון, והמלכות נשארה של בני חת — וזהו "הריני גר". ורק אם היו מסרבים, ובכך מונעים את קבורת שרה אצל אדם וחוה, היה מתגלה שהגיע זמן ההבטחה הכללית — "אהיה תושב ואטלנה מן הדין".

מונחים: איגלאי מילתא — נתגלה הדבר: עובדה שהיתה נכונה מתחילה ורק עכשיו נודעה. **כיבוש מלך** — נטילה מכח מלכות, שאינה גזל, כמו פריצת גדר בידי המלך.

עמ' פה–פו

ה. ועפ"ז מובנים דברי אברהם לבני חת — "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין": החילוק בין האופן ד"הריני גר" (עי"ז שבני חת ימכרו לו את מערת המכפלה) להאופן ד"אהי' תושב ואטלנה מן הדין" — הוא בגדר הבעלות של אברהם על מערת המכפלה:

ה. ועפ"ז מובנים דברי אברהם לבני חת — "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין": — על פי היסוד שבסעיף הקודם מתבארים דברי אברהם. **החילוק בין האופן ד"הריני גר" (עי"ז שבני חת ימכרו לו את מערת המכפלה) להאופן ד"אהי' תושב ואטלנה מן הדין"** — ההבדל בין שני המצבים — גר, כשהם מוכרים לו; תושב הנוטל מן הדין, כשאינם מוכרים — **— הוא בגדר הבעלות של אברהם על מערת המכפלה:** — אינו הבדל בזכות של אברהם עצמה, אלא בסוג הבעלות שתהיה לו במערה. כאן מתחיל התירוץ לקושיא הרביעית: הדין אינו תלוי ברצונם — אבל איזה דין חל, זה תלוי.

עמ' פו

מערת המכפלה, כמו כל הארץ סביב לה, היתה אז ברשותם ובבעלותם הכללית של בני חת, ובקשת אברהם לקנותה מעפרון היתה רק לרכוש את הבעלות הפרטית (דעפרון) של מקום זה, אבל גם אח"כ תשאר בעלותה הכללית בידי בני חת (שלא מצינו שאברהם כבש מלכות בני חת).

מערת המכפלה, כמו כל הארץ סביב לה, היתה אז ברשותם ובבעלותם הכללית של בני חת — באותה שעה המערה, כמו כל הסביבה, היתה תחת הבעלות הכללית של בני חת: מלכותם, **ובקשת אברהם לקנותה מעפרון היתה רק לרכוש את הבעלות הפרטית (דעפרון) של מקום זה** — ואברהם ביקש לקנות מעפרון רק את מה שהיה לעפרון: הבעלות הפרטית על המקום, **אבל גם אח"כ תשאר בעלותה הכללית בידי בני חת** — ואף אחרי הקנין נשארה הבעלות הכללית בידי בני חת, **(שלא מצינו שאברהם כבש מלכות בני חת).** — שהרי לא מצאנו שאברהם כבש את מלכותם. הוא קנה שדה, לא מדינה.

עמ' פו

וזהו "הריני גר" — כי הארץ נשארה בבעלותם הקודמת של בני חת, ואברהם הוא "גר" הקונה רכוש פרטי במדינת — במלכות בני חת.

וזהו "הריני גר" — כי הארץ נשארה בבעלותם הקודמת של בני חת — וזו משמעות "הריני גר": הארץ נשארת בבעלותם כמקודם, **ואברהם הוא "גר" הקונה רכוש פרטי במדינת — במלכות בני חת.** — ואברהם הוא גר — נכרי היושב תחת שלטון אחרים — הקונה רכוש פרטי בתוך מלכות בני חת. ובזה מתורצת הקושיא הראשונה: הוא משלם בכסף מלא, מפני שמה שהוא מבקש הוא בדיוק הדבר שנקנה בכסף — זכות פרטית.

עמ' פו

אמנם כל זה הוא אם יסכימו בני חת למכור לו את מערת המכפלה, אבל "אם לאו — אהי' תושב ואטלנה מן הדין", שנטילת המערה תהי' תוצאה (והמשך) מהבעלות הכללית על ארץ ישראל.

אמנם כל זה הוא אם יסכימו בני חת למכור לו את מערת המכפלה — אבל כל זה רק אם יסכימו למכור; **אבל "אם לאו — אהי' תושב ואטלנה מן הדין", שנטילת המערה תהי' תוצאה (והמשך) מהבעלות הכללית על ארץ ישראל.** — ואם יסרבו — הנטילה תבוא מכח השכבה האחרת: הבעלות הכללית על ארץ ישראל. "תושב" כאן הוא מי שיושב בארץ כבעל המלכות, ולא כאורח בתוכה.

עמ' פו

והביאור: אברהם ידע שאדם וחוה קבורים במערת המכפלה[49], ובאם לא יסכימו בני חת למוכרה לו (באופן שתגיע לו הבעלות הפרטית), וירצו להכריחו לקבור שרה במק"א לא אצל חוה צלע מצלעותיו דיציר כפיו של הקב"ה, הרי איגלאי מילתא שכבר הגיע זמן קיום ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת", ותנתן לו (גם) הבעלות הכללית — "אטלנה מן הדין"[50].

והביאור: אברהם ידע שאדם וחוה קבורים במערת המכפלה — אברהם ידע שאדם וחוה קבורים במערה, כמו שמפרש רש"י בפרשתנו על "קרית ארבע", **ובאם לא יסכימו בני חת למוכרה לו (באופן שתגיע לו הבעלות הפרטית)** — ואם יסרבו למכור לו את הבעלות הפרטית, **וירצו להכריחו לקבור שרה במק"א לא אצל חוה צלע מצלעותיו דיציר כפיו של הקב"ה** — ויכריחו אותו לקבור את שרה במקום אחר, ולא אצל חוה — שהיא צלע מצלעותיו של אדם, יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא — **הרי איגלאי מילתא שכבר הגיע זמן קיום ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת"** — הרי שנתגלה למפרע שכבר הגיע הזמן לקיום ההבטחה "לזרעך אתן", **ותנתן לו (גם) הבעלות הכללית — "אטלנה מן הדין".** — ותינתן לו גם הבעלות הכללית; וזו "אטלנה מן הדין". ובהערה מוסיף הרבי: זו נטילה כעין כיבוש מלך, ולכן אמר "אטלנה", לשון בעל כרחם. ובזה מתיישבות יחד הקושיות השניה, השלישית והרביעית: הדין אינו תלוי ברצונם, אבל סירובם הוא שמגלה שהגיע זמנה של השכבה הכללית; ומלך המשתמש בזכותו אינו גוזל, ואין כאן חילול השם.

עיון

למה סירוב "מגלה" שהגיע הזמן

לשון הרבי היא "איגלאי מילתא" — מונח משפטי לעובדה שהיתה נכונה מתחילה ורק עכשיו נודעה. אברהם אינו מאיים לתפוס את המערה. הוא אומר שאם בני חת ימנעו את קבורת שרה אצל חוה — האשה הראשונה, יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא — הסירוב עצמו יראה שהלוח האלקי הגיע לשעת העברת המלכות. לכן אין כאן חילול השם: בעל מלכות המשתמש בזכותו אינו גוזל, כמו שדרך המלך בשדה אינה גזל. [צירוף עורך של סעיף ה עם הערה 50.]

בעבודה

בעלים על השדה, בלי בעלות על המדינה. אברהם שילם מחיר מלא על מקום שהיה יכול לתבוע, מפני שהזכות שנצרכה לו היתה הזכות הפרטית. [הרהור עורך:] הרבה מחיי היהודי עוברים כ"גר" — בעולם שהבעלות הכללית בו אינה שלנו, ובכל זאת קונים את השדה: בית, בית כנסת, סדר יום — ביושר, במחיר מלא, בלי לחכות שההבטחה הגדולה תתקיים קודם.

תמצית

עפרון מוכר זכות פרטית; מלכות בני חת נשארת. זהו "גר", ועליו כדאי לשלם. רק אם יסרבו לקבורת שרה אצל חוה היה מתגלה שההבטחה הכללית כבר הגיע זמנה — זכות של בעל מלכות, "אטלנה מן הדין".

שתי הבטחות, שתי בעליות

לפני הלימוד

אות ו · עמ' פו–פז

ועכשיו הקושיא החמישית: למה הביא אברהם "לזרעך" ולא "לך"? הרבי קורא את שתי ההבטחות כשתי מתנות שונות. "לזרעך אתן — נתתי — את הארץ הזאת" מדבר על "הארץ" כיחידה אחת: בעלות כללית. "לך אתננה" (בראשית יג, יד–יז) מפורט: צפונה ונגבה וקדמה וימה, זרע כעפר הארץ, "קום התהלך בארץ" — לשון של חלקים פרטיים ושל חזקה.

מונחים: לשון כללי — לשון הכוללת את הדבר כולו כיחידה אחת. **קנין חזקה בהילוך** — לדעת רבי אליעזר בבבא בתרא דף ק, ההולך לאורך השדה ולרחבה קונה אותה.

עמ' פו

ו. עפ"ז מתורץ ג"כ מדוע הובא ע"ז בפרש"י הכתוב "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (או במדרש "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") — ולא הכתוב "לך אתננה", ובהקדים:

ו. עפ"ז מתורץ ג"כ מדוע הובא ע"ז בפרש"י הכתוב "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (או במדרש "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") — על פי היסוד מתורצת גם הקושיא החמישית: למה מביא רש"י את הפסוק "לזרעך אתן", והמדרש את "לזרעך נתתי", **— ולא הכתוב "לך אתננה", ובהקדים:** — ולא את "לך אתננה". והרבי מקדים הקדמה.

עמ' פו

שני אופני בעלות הנ"ל לישראל בארץ ישראל הובטחו לאברהם אבינו: הכתובים "לזרעך אתן את הארץ הזאת", "לזרעך נתתי את הארץ", ענינם בעלות הכללית של עם ישראל על הארץ, ואילו בהכתוב "לך אתננה" מדובר בבעלות הפרטית של ישראל על חלקו בארץ.

שני אופני בעלות הנ"ל לישראל בארץ ישראל הובטחו לאברהם אבינו: — שתי הבעלויות שבסעיף ד לא נולדו בימי יהושע; שתיהן הובטחו כבר לאברהם, וכל אחת בפסוק אחר. **הכתובים "לזרעך אתן את הארץ הזאת", "לזרעך נתתי את הארץ", ענינם בעלות הכללית של עם ישראל על הארץ** — הפסוקים "לזרעך אתן" ו"לזרעך נתתי" עוסקים בבעלות הכללית של העם על הארץ, **ואילו בהכתוב "לך אתננה" מדובר בבעלות הפרטית של ישראל על חלקו בארץ.** — ואילו "לך אתננה" עוסק בבעלות הפרטית של כל יהודי על חלקו.

עמ' פו

וההסברה בזה — יש לומר:

ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (וכן הכתוב "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") כוללת את כל הארץ בלשון "כללי", "הארץ הזאת". והוא לפי שהנידון הוא "הארץ" — ארץ ישראל השייכת בכללותה לכללות עם ישראל;

וההסברה בזה — יש לומר: — ומנין לחלק כך? **ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (וכן הכתוב "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") כוללת את כל הארץ בלשון "כללי", "הארץ הזאת".** — ההבטחה הזו, וכן הפסוק בברית בין הבתרים, אומרת "הארץ הזאת" — לשון של כלל, בלי שום פירוט. **והוא לפי שהנידון הוא "הארץ" — ארץ ישראל השייכת בכללותה לכללות עם ישראל;** — מפני שהנושא כאן הוא הארץ כיחידה אחת, השייכת בכללותה לכללות העם. כלל מול כלל.

עמ' פו

בההבטחה ד"לך אתננה" הרי הכתוב מאריך בה ומפרט ואומר[51] "ראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה גו'".

בההבטחה ד"לך אתננה" הרי הכתוב מאריך בה ומפרט ואומר — ואילו בהבטחה "לך אתננה" הכתוב מאריך ומפרט, בפרשת לך לך פרק יג, פסוקים יד עד יז: **"ראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם** — ארבע רוחות, כל אחת בשמה; **ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה.** — וזרע שאי אפשר למנותו, כעפר הארץ; **קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה גו'".** — וציווי להתהלך בארץ, לאורכה ולרוחבה. הלשון כאן איננה "הארץ הזאת" בסתם, אלא ארץ הנמדדת ברוחותיה ומתחלקת לפי מספר יושביה.

עמ' פו

כלומר:

א) בכתובים אלו מודגש גודל שטח הארץ וגם פרטיו ("וראה גו' צפונה ונגבה וקדמה וימה גו'") וריבוי זרעו של אברהם ומנין בו — שמשמעות המשך הכתובים היא, שנתינת ארץ רחבת ידים כזו מתאימה להההבטחה ד"ושמתי את זרעך כעפר הארץ", שלכן זקוקים הם לארץ גדולה ביותר וחלק זרעך יהי' בצפונה, חלקו בנגבה וכו'; וענין זה קשור עם הבעלות הפרטית של כאו"א מישראל על חלקו בארץ.

כלומר: — ומבאר בשתי נקודות. **א) בכתובים אלו מודגש גודל שטח הארץ וגם פרטיו ("וראה גו' צפונה ונגבה וקדמה וימה גו'") וריבוי זרעו של אברהם ומנין בו** — הנקודה הראשונה: הפסוקים הללו מדגישים את גודל הארץ ואת פרטיה, ואת ריבוי הזרע ומניינו. **— שמשמעות המשך הכתובים היא, שנתינת ארץ רחבת ידים כזו מתאימה להההבטחה ד"ושמתי את זרעך כעפר הארץ"** — וסמיכות הפסוקים מלמדת שארץ רחבת ידיים כזו נצרכת מפני הזרע שהוא כעפר הארץ, **שלכן זקוקים הם לארץ גדולה ביותר וחלק זרעך יהי' בצפונה, חלקו בנגבה וכו';** — כי לזרע רב כזה נחוצה ארץ גדולה, וחלק ממנו יישב בצפון, חלק בנגב, וכן הלאה. **וענין זה קשור עם הבעלות הפרטית של כאו"א מישראל על חלקו בארץ.** — ורוחות ומספרי נפשות הם לשונה של החלוקה: מי יקבל איזו נחלה. וזה ענין הבעלות הפרטית של כל אחד ואחד מישראל.

עמ' פז

ב) "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה" — שאברהם יחזיק בארץ, קנין חזקה (כמבואר בגמ'[52]) — קאי ג"כ על קנין השייך לבעלות פרטית, כנ"ל שחזקה היא (בעיקרה) בקנין הפרטי.

ב) "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה" — שאברהם יחזיק בארץ, קנין חזקה (כמבואר בגמ') — הנקודה השניה: "קום התהלך בארץ" הוא ציווי לעשות קנין חזקה בארץ, כמבואר בגמרא בבבא בתרא דף ק לדעת רבי אליעזר, וכתרגום יונתן — "עבד בה חזקתה", עשה בה חזקתך. **— קאי ג"כ על קנין השייך לבעלות פרטית, כנ"ל שחזקה היא (בעיקרה) בקנין הפרטי.** — וגם זה מורה על בעלות פרטית, שהרי כאמור בסעיף ד, חזקה היא בעיקרה קנינו של היחיד. ולכן אברהם, כשבא לתבוע את הזכות לגבור על מלכות בני חת, הביא בצדק את ההבטחה הכללית — "לזרעך".

עיון

הילוך בארץ — חזקתו של רבי אליעזר

בבבא בתרא דף ק נחלקו אם ההולך לאורך השדה ולרחבה קונה אותה. רבי אליעזר אומר שקונה, ולומד זאת מן הפסוק "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה". ותרגום יונתן מתרגם "עבד בה חזקתה". הרבי משתמש בזה כדי להראות שפסוק יג, יז הוא לשונו של בעלים יחיד הנכנס לנכסיו — ולכן הוא שייך לשכבה הפרטית שבסעיף ד.

תמצית

"לזרעך את הארץ הזאת" הוא לשון כללי — בעלות כללית. "לך אתננה", עם ארבע הרוחות, הזרע שאין לו מספר ו"קום התהלך", הוא לשון של פירוט — חלקים פרטיים וחזקה. אברהם, שתבע זכות לגבור על מלכות בני חת, הביא בצדק את ההבטחה הכללית.

ראש האומה, ואב לכל אחד ואחד

לפני הלימוד

למה בהבטחה הכללית נאמר רק "לזרעך", ובהבטחה הפרטית "לך ... ולזרעך"? מפני שאברהם עומד בשני יחסים: ראש האומה — ומה שניתן לו ניתן לעם כולו; ואב לכל יהודי — ומה שניתן לו עובר לכל בן בירושה. ובהערות מרחיב הרבי את הדבר עד הגר, המביא ביכורים וקורא כבנו של אברהם.

מונחים: כלל ישראל — העם כיחידה אחת, שאינה סכום של יחידים. **צבור לא מת** — הכלל הוא אותו כלל בכל הדורות (הוריות דף ו). **ירושה** — מעבר מן האב לבן, מאחד לאחד.

אות ז · עמ' פז

עמ' פז

ז. ויש לומר, שזהו גם טעם החילוק שבין הכתובים — דבפסוקים המדברים אודות הבעלות הכללית נאמר רק "לזרעך", ואילו בהכתובים ע"ד הבעלות הפרטית נאמר "לך אתננה ולזרעך עד עולם", בהדגשת הנתינה לאברהם בפ"ע:

ז. ויש לומר, שזהו גם טעם החילוק שבין הכתובים — ומכאן גם הסבר להבדל לשוני בין הפסוקים: **— דבפסוקים המדברים אודות הבעלות הכללית נאמר רק "לזרעך"** — בפסוקים על הבעלות הכללית נאמר רק "לזרעך", **ואילו בהכתובים ע"ד הבעלות הפרטית נאמר "לך אתננה ולזרעך עד עולם", בהדגשת הנתינה לאברהם בפ"ע:** — ואילו בפסוקים על הבעלות הפרטית נאמר "לך אתננה ולזרעך עד עולם" — ובהם מודגשת הנתינה לאברהם עצמו, בפני עצמו. למה אברהם נזכר בזה ולא בזה?

עמ' פז

אברהם אבינו הי': (א) ראש לאומה הישראלית, הכוללת את כל בנ"י, ומצד זה הנה כל ענין שנאמר אליו (או ניתן לו) הרי זה ענין ד"כלל ישראל"[53]; והוא גם (ב) ה"אב" של כאו"א מישראל באופן פרטי, כתוארו "אברהם אבינו", אביהם של כאו"א מישראל.

אברהם אבינו הי': (א) ראש לאומה הישראלית, הכוללת את כל בנ"י — לאברהם שני תפקידים. הראשון: ראש האומה, הכוללת את כל בני ישראל, **ומצד זה הנה כל ענין שנאמר אליו (או ניתן לו) הרי זה ענין ד"כלל ישראל";** — ומצד זה כל מה שנאמר לו או ניתן לו הוא ענין של כלל ישראל. ובהערה מוסיף הרבי שזה גם כפשוטו: עד שנולד יצחק היה אברהם היהודי היחיד, ולכן הוא לבדו היה כלל ישראל; ומעיר על דברי הצפנת פענח בענין יעקב. **והוא גם (ב) ה"אב" של כאו"א מישראל באופן פרטי, כתוארו "אברהם אבינו", אביהם של כאו"א מישראל.** — והשני: אב לכל אחד ואחד מישראל, כל אחד לחוד — ולכן תוארו "אברהם אבינו", אביו של כל יהודי.

עמ' פז

ולפי זה: ההבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית דא"י היא לאברהם בתור ראש האומה (כלל ישראל), וההבטחה בנוגע להבעלות הפרטית — היא לאברהם בתור ה"אב" של כאו"א מישראל[54].

ולפי זה: ההבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית דא"י היא לאברהם בתור ראש האומה (כלל ישראל) — ועל פי זה מתחלקות ההבטחות: הבטחת הבעלות הכללית על ארץ ישראל ניתנה לאברהם כראש האומה, **וההבטחה בנוגע להבעלות הפרטית — היא לאברהם בתור ה"אב" של כאו"א מישראל.** — והבטחת הבעלות הפרטית ניתנה לו כאב לכל אחד ואחד. ובהערה מציין הרבי את הפסוק ביחזקאל פרק לג: "אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה" — אחד יורש, ורבים יורשים ממנו.

עמ' פז

ולכן בהכתובים שבהם באה הבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית, נאמר בהם רק "לזרעך אתן" (לזרעך נתתי), כי זה אינו בגדר ירושה באופן פרטי מאב לבן, אלא ניתן לכלל ישראל (ולהעיר שהוא הוא אותו ה"כלל" במשך כל הדורות[55]); משא"כ בהבעלות הפרטית שנאמרה לאברהם בתור "אב", שמוריש לכאו"א מבניו, נאמר "לך אתננה[56] ולזרעך", שבזה מודגש היחס ד"אב" ו"בן" שבין אברהם וזרעו, שעי"ז באה הארץ בירושה מהאב — אברהם — לזרעו עד עולם[57].

ולכן בהכתובים שבהם באה הבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית, נאמר בהם רק "לזרעך אתן" (לזרעך נתתי) — לכן בפסוקים של הבעלות הכללית נאמר רק "לזרעך", **כי זה אינו בגדר ירושה באופן פרטי מאב לבן, אלא ניתן לכלל ישראל** — מפני שזו אינה ירושה מאב לבן, אלא מתנה לכלל ישראל, **(ולהעיר שהוא הוא אותו ה"כלל" במשך כל הדורות);** — והכלל הזה הוא אותו כלל בכל הדורות — "צבור לא מת", כמו שמציין הרבי בהערה מהוריות, ומוסיף שצריך עיון אם כך הוא גם בין לפני מתן תורה לאחריו. **משא"כ בהבעלות הפרטית שנאמרה לאברהם בתור "אב", שמוריש לכאו"א מבניו, נאמר "לך אתננה ולזרעך"** — מה שאין כן בבעלות הפרטית, שנאמרה לאברהם כאב המוריש לכל אחד מבניו: שם נאמר "לך אתננה ולזרעך". ובהערה מבאר הרבי על פי זה את לשון רש"י בעבודה זרה דף נג, "שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה" — מפני שהנידון שם הוא הבעלות הפרטית, כלשון הגמרא "ירושה היא להם מאבותיהם". **שבזה מודגש היחס ד"אב" ו"בן" שבין אברהם וזרעו, שעי"ז באה הארץ בירושה מהאב — אברהם — לזרעו עד עולם.** — בלשון זו מודגש היחס של אב ובן, שעל ידו עוברת הארץ בירושה מאברהם לזרעו לעולם. וההערה הארוכה שבסוף הסעיף מרחיבה את היסוד הזה עד הגר — ראה העיון שלפנינו.

עיון

הגר האומר "לאבותינו" — הערה 57

גר המביא ביכורים צריך לומר "אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". האם יכול לומר כן? המשנה בביכורים פרק א אומרת שאינו קורא; והרמב"ם בהלכות ביכורים פרק ד פוסק שקורא, "שנאמר לאברהם אב המון גוים נתתיך — הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה". הרבי מציע שהגר קורא לא מצד היותו חלק מן הכלל, שקיבל מאברהם כראש האומה, אלא כבן היורש מאביו אברהם — הקו הפרטי של סעיף ז. ויחזקאל פרק מז רואה את הגרים נוטלים חלק בארץ לעתיד — שוב, בעלות פרטית בירושה מאברהם. ובסוף ההערה, כדרכו, "ואין כאן מקום להאריך".

תמצית

אברהם הוא ראש האומה ואב לכל יהודי. המתנה הכללית ניתנה לאומה: "לזרעך". המתנה הפרטית היא ירושה מאב: "לך ... ולזרעך עד עולם". ואף הגר יורש בקו השני הזה.

על מה נשבע אברהם

לפני הלימוד

אות ח · עמ' פח–פט

הרבי חוזר אל השבועה. הבעלות הכללית ניתנה לישראל לבדם, ואין בה מקום לשלטון זר. הישיבה בארץ שונה: בתנאים מסוימים יכולים אף שבעת העממים להישאר, כמו שמראים שלושת הכתבים של יהושע — "מי שרוצה להשלים ישלים". לכן שבועת אברהם לא נגעה כלל במלכות על יבוס. היא הבטיחה רק שבעלותם הפרטית של היבוסים על עירם לא תילקח מהם בלי רצונם — מדה כנגד מדה על הבעלות הפרטית שמכרו לו זה עתה.

מונחים: קריאה לשלום — החובה להציע שלום לעיר לפני מלחמה, גם לשבעת העממים (רמב"ם, הלכות מלכים פרק ו). **למס עובד** — אוכלוסיה נכרית היושבת בשלום תחת שלטון ישראל ומעלה מס. **מדה כנגד מדה** — תשלום מאותו סוג.

עמ' פח

ח. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר ג"כ ענין שבועת אברהם לבני חת "שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם":

ח. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר ג"כ ענין שבועת אברהם לבני חת "שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם": — על פי כל היסודות שלמעלה אפשר עכשיו לחזור אל השאלה שבה פתחה השיחה: מה בדיוק נשבע אברהם לבני חת, ואיך אין בשבועתו סתירה להבטחות.

עמ' פח

אף שבנ"י נצטוו[20] "והורשתם את כל יושבי הארץ גו' וישבתם בה גו' והתנחלתם את הארץ", שבזה נכלל לא רק מעשה הכיבוש של הבעלות כללית, כ"א גם "וישבתם בה", שזהו חזקת כ"א בקרקע שלו, בעלות הפרטית — מ"מ שאני הבעלות הכללית מבעלות הפרטית, דהבעלות הכללית ניתנה כולה לעם ישראל, מבלי שום נתינת מקום לשליטת זר; משא"כ בנוגע לישיבה בארץ, הרי בתנאים מסויימים מותרים גם האומות להשאר בארץ, וגם מז' האומות. וכמו שנצטווינו[58] "כי תקרב אל עיר להלחם עלי' וקראת אלי' לשלום", שדין זה הוא גם בנוגע לז' האומות[59], וכמו שעשה יהושע ד"שלשה[60] כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח וחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים כו'"[61].

אף שבנ"י נצטוו "והורשתם את כל יושבי הארץ גו' וישבתם בה גו' והתנחלתם את הארץ" — הציווי בפרשת מסעי כולל שלושה דברים: לגרש את יושבי הארץ, לשבת בה, ולהתנחל בה. **שבזה נכלל לא רק מעשה הכיבוש של הבעלות כללית, כ"א גם "וישבתם בה", שזהו חזקת כ"א בקרקע שלו, בעלות הפרטית** — ובזה נכללות שתי השכבות: לא רק הכיבוש, שהוא הבעלות הכללית, אלא גם "וישבתם בה" — חזקתו של כל אחד בקרקע שלו, שהיא הבעלות הפרטית. **— מ"מ שאני הבעלות הכללית מבעלות הפרטית, דהבעלות הכללית ניתנה כולה לעם ישראל, מבלי שום נתינת מקום לשליטת זר;** — ובכל זאת יש הבדל ביניהן: הבעלות הכללית ניתנה כולה לישראל, ואין בה שום מקום לשלטון זר. **משא"כ בנוגע לישיבה בארץ, הרי בתנאים מסויימים מותרים גם האומות להשאר בארץ, וגם מז' האומות.** — מה שאין כן הישיבה בארץ: בתנאים מסוימים מותרים אף אומות להישאר בה, ואפילו משבעת העממים. **וכמו שנצטווינו "כי תקרב אל עיר להלחם עלי' וקראת אלי' לשלום"** — כמו שנצטווינו בפרשת שופטים, פרק כ: לפני מלחמה קוראים לעיר לשלום, **שדין זה הוא גם בנוגע לז' האומות** — ודין זה, כפסק הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ו, נוהג גם בשבעת העממים, **וכמו שעשה יהושע ד"שלשה כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח וחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים כו'".** — וכמו שעשה יהושע, כמובא ברמב"ם שם מן הירושלמי במסכת שביעית: שלושה כתבים שלח לפני שנכנס לארץ — מי שרוצה לברוח יברח, מי שרוצה להשלים ישלים, ומי שרוצה להילחם יילחם. התורה עצמה נותנת מקום לאוכלוסיה נכרית לשמור על בתיה תחת מלכות ישראל.

עמ' פח

ועפ"ז יש לבאר בנדו"ד: שבועת אברהם לא היתה שבנ"י לא ירשו את הבעלות הכללית דעיר (ארץ) היבוס — כי אא"פ להשבע נגד הבטחת הקב"ה "לזרעך אתן (נתתי) את הארץ הזאת"; אלא המדובר בשייכות להבעלות הפרטית, דאף שבנ"י ישלטו על ארץ יבוס כי היא חלק מארצם, מ"מ בקשו לכרות ברית שלא יחזיקו בה ישראל בבעלות פרטית "כי אם ברצונם" (של בני יבוס). והיינו, שגם בני חת הסכימו להשאר תחת שליטת וממשלת בנ"י, וכל כוונתם היתה רק שלא תושלל מהם בעלותם הפרטית על עיר יבוס — שבאופן זה אין איסור (וכההודעה ה"רוצה להשלים ישלים")[62].

ועפ"ז יש לבאר בנדו"ד: — ועל פי זה מתבאר הנידון שלנו. **שבועת אברהם לא היתה שבנ"י לא ירשו את הבעלות הכללית דעיר (ארץ) היבוס** — אברהם לא נשבע שבני ישראל לא ירשו את הבעלות הכללית על ארץ יבוס, **— כי אא"פ להשבע נגד הבטחת הקב"ה "לזרעך אתן (נתתי) את הארץ הזאת";** — שהרי אי אפשר להישבע כנגד הבטחת הקדוש ברוך הוא. **אלא המדובר בשייכות להבעלות הפרטית, דאף שבנ"י ישלטו על ארץ יבוס כי היא חלק מארצם** — השבועה נגעה בבעלות הפרטית בלבד: ישראל ימלכו על יבוס, כי היא חלק מארצם, **מ"מ בקשו לכרות ברית שלא יחזיקו בה ישראל בבעלות פרטית "כי אם ברצונם" (של בני יבוס).** — ובכל זאת ביקשו בני חת ברית שישראל לא יחזיקו בה בבעלות פרטית אלא ברצון יושביה. **והיינו, שגם בני חת הסכימו להשאר תחת שליטת וממשלת בנ"י** — כלומר, גם הם הסכימו לחיות תחת שלטון ישראל, **וכל כוונתם היתה רק שלא תושלל מהם בעלותם הפרטית על עיר יבוס — שבאופן זה אין איסור (וכההודעה ה"רוצה להשלים ישלים").** — וכל מבוקשם היה שלא תילקח מהם בעלותם על בתיהם — ובאופן זה אין איסור, כמו בהודעת יהושע "מי שרוצה להשלים ישלים". ובהערה מביא הרבי את הרד"ק בשמואל ב פרק כד, שהיבוסים אכן היו "למס עובד" ליהודה ולבנימין — בדיוק מעמדה של אומה שהשלימה. ובזה מתורצות הקושיות א ו־ב שבסעיף א: השבועה לא נגעה כלל ב"לזרעך נתתי את הארץ הזאת".

עמ' פח

[וענין זה מודגש גם בלשון בקשת בני חת — "אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל, כרות עמנו שבועה כו'", היינו שגם הם יודעים שהקב"ה עתיד ליתן הארץ (כולל עיר היבוס) לישראל, ולכאורה מה מקום לכרות ברית לעשות ההיפך — "שאין בנ"י יורשים כו'"? אלא שגם לדעת בני חת, השבועה "שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס" אינה בסתירה לזה "שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל"].

[וענין זה מודגש גם בלשון בקשת בני חת — "אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל, כרות עמנו שבועה כו'" — ובסוגריים מראה הרבי שהדבר רמוז כבר בלשון בקשתם, **היינו שגם הם יודעים שהקב"ה עתיד ליתן הארץ (כולל עיר היבוס) לישראל** — הם עצמם מקדימים שהארץ, ובכללה יבוס, עתידה להינתן לישראל; **ולכאורה מה מקום לכרות ברית לעשות ההיפך — "שאין בנ"י יורשים כו'"?** — ואם כן מה טעם בברית שתעשה את ההפך? **אלא שגם לדעת בני חת, השבועה "שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס" אינה בסתירה לזה "שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל"].** — אלא שגם בעיניהם אין כאן סתירה: הפתיחה שלהם מודה במלכות, והשבועה מבקשת רק את הבתים.

עמ' פח–פט

ובזה יומתק הקשר בין שבועה זו לקניית מערת המכפלה: לאחרי שהסכימו למסור (למכור) לאברהם את בעלותו הפרטית של מקום מערת המכפלה — ביקשו מאברהם, מדה כנגד מדה, שישבע להם דגם כאשר הבעלות הכללית של הארץ תעבור לרשות ישראל, לא תלקח מהם הבעלות הפרטית של עיר היבוס "כי אם ברצונם".

ובזה יומתק הקשר בין שבועה זו לקניית מערת המכפלה: — ובזה מתיישב יפה גם הקשר בין השבועה לבין הקנין, שעליו עמדנו בסעיף א: **לאחרי שהסכימו למסור (למכור) לאברהם את בעלותו הפרטית של מקום מערת המכפלה** — אחרי שהסכימו למכור לאברהם את הבעלות הפרטית על המערה, **— ביקשו מאברהם, מדה כנגד מדה, שישבע להם דגם כאשר הבעלות הכללית של הארץ תעבור לרשות ישראל** — ביקשו ממנו, מדה כנגד מדה, שיישבע: גם כשהבעלות הכללית תעבור לישראל, **לא תלקח מהם הבעלות הפרטית של עיר היבוס "כי אם ברצונם".** — הבעלות הפרטית על עיר יבוס לא תילקח מהם אלא ברצונם. בעלות פרטית תמורת בעלות פרטית: נתנו לך את שלך בהסכמה — הבטח שגם שלנו תילקח רק בהסכמה.

עיון

שלושת הכתבים של יהושע — שלום תחת מלכות

הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ו פוסק שלפני כל מלחמה, גם בשבעת העממים, חייבים ישראל להציע שלום. אם עיר מקבלת — שבע מצוות בני נח, מס ושעבוד — אין פוגעים ביושביה. הירושלמי במסכת שביעית מספר ששלושה כתבים שלח יהושע לפני שעבר את הירדן: לברוח, להשלים, או להילחם. נקודת הרבי היא מבנית: דין התורה עצמו נותן מקום לאוכלוסיה נכרית לשמור על בתיה תחת מלכות ישראל. שבועה המבטיחה בדיוק את זה אינה שבועה כנגד מתנת הקדוש ברוך הוא.

תמצית

המלכות על הארץ היא של ישראל לבדם; הישיבה בה יכולה להיות משותפת עם אומה שהשלימה. השבועה ליבוסים עסקה בבתיהם ולא במלכותם: ישראל ימלכו ביבוס, אבל לא ייטלו את בעלותם הפרטית בלי רצונם — מדה כנגד מדה על הבעלות הפרטית במערה.

דוד ומקום המקדש

לפני הלימוד

אות ט · עמ' פט

למה רצה דוד את יבוס? כדי להכין את מקום בית המקדש. לקיחת מקום למקדש היא מעשה של הכלל — השכבה הכללית, כמלך הנוטל שדה לצורך המלוכה — ולכן מעולם לא נכללה בשבועה שעסקה בבעלות פרטית. ואברהם, שידע שבהר העקדה ייבנה המקדש, לא היה נשבע אחרת.

מונחים: הר ה' יראה — לשון הכתוב במקום העקדה (בראשית כב, יד), ורש"י מפרש שם על בית המקדש. **הורשה** — גירוש יושבים מקרקעם כדי לרשת אותה.

עמ' פט

ט. עפ"ז מובן גם המשך הסיפור בפרקי דר"א בנוגע לדוד המלך:

ט. עפ"ז מובן גם המשך הסיפור בפרקי דר"א בנוגע לדוד המלך: — ועל פי זה מתיישב גם המשך המדרש, הסיפור על דוד המלך, שבו נמצאו שלוש התחנות הסותרות שבסעיף ב.

עמ' פט

טעמו של דוד ש"רוצה ליכנס בעיר היבוסי" בפשטות הי' כי בא הזמן להכין את מקום המקדש, שהוא בעיר היבוס (ירושלים)[63]. וע"פ הנ"ל, ששבועת אברהם לבני חת היתה רק בשייכות לבעלות הפרטית של העיר, מובן בפשטות, שלקיחת מקום זה כדי להכין בנין המקדש מעיקרא לא נכללת בשבועה זו. שהרי לקיחה זו היא בשביל כלל ישראל, ושייכת לבעלות הכללית על הארץ (וע"ד לקיחת רכוש פרטי הנצרך להנהגת המלוכה ע"י המלך).

טעמו של דוד ש"רוצה ליכנס בעיר היבוסי" בפשטות הי' כי בא הזמן להכין את מקום המקדש, שהוא בעיר היבוס (ירושלים). — למה רצה דוד להיכנס לעיר? בפשטות — מפני שהגיע הזמן להכין את מקום המקדש, שהוא בירושלים, כמו שמציין הרבי בהערה מן הרד"ל באות פז ומן המפרשים בסוף ספר שמואל ב. **וע"פ הנ"ל, ששבועת אברהם לבני חת היתה רק בשייכות לבעלות הפרטית של העיר** — ולפי מה שנתבאר, שהשבועה עסקה רק בבעלות הפרטית, **מובן בפשטות, שלקיחת מקום זה כדי להכין בנין המקדש מעיקרא לא נכללת בשבועה זו.** — מובן מאליו שלקיחת המקום לבנין המקדש לא נכללה בשבועה מלכתחילה. **שהרי לקיחה זו היא בשביל כלל ישראל, ושייכת לבעלות הכללית על הארץ** — שהרי לקיחה זו היא לצורך כלל ישראל, והיא שייכת לשכבה הכללית, **(וע"ד לקיחת רכוש פרטי הנצרך להנהגת המלוכה ע"י המלך).** — כמו מלך הנוטל רכוש פרטי הנצרך להנהגת המלוכה, כדין "מלך פורץ גדר" שבסעיף ד.

עמ' פט

כלומר: אי קיום השבועה הי' רק אם הי' מגרש אותם מהעיר כדי שיתיישב איש פרטי במקומם, לקיחת הבעלות הפרטית דהיבוסי ע"י בעלות פרטית דבנ"י (וזוהי כוונת הכתוב ביהושע "לא יכלו. . להורישם"), משא"כ לקיחת המקום עבור כלל ישראל אין זה שייך להשבועה [וכשם שידע אברהם שהקב"ה עתיד ליתן לו כל הארצות האל, כך ידע שבמקום העקדה בהר ה' יראה[64] — שעתידים לבנות ביהמ"ק בעיר היבוסי, ולא ישבע להם "שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם" באופן שבנין ביהמ"ק יהי' תלוי ברצונם של בני יבוס!].

כלומר: אי קיום השבועה הי' רק אם הי' מגרש אותם מהעיר כדי שיתיישב איש פרטי במקומם — כלומר, השבועה היתה מופרת רק אילו גירשו את היבוסים כדי שיהודי פרטי יישב במקומם, **לקיחת הבעלות הפרטית דהיבוסי ע"י בעלות פרטית דבנ"י (וזוהי כוונת הכתוב ביהושע "לא יכלו. . להורישם")** — שבעלות פרטית של היבוסי תוחלף בבעלות פרטית של יהודי. וזו כוונת הפסוק ביהושע "לא יכלו להורישם": תקופת יהושע היתה תקופת החלוקה וההתיישבות — בדיוק השכבה הפרטית. **משא"כ לקיחת המקום עבור כלל ישראל אין זה שייך להשבועה** — מה שאין כן לקיחת המקום לצורך הכלל, שאינה נוגעת בשבועה כלל. **[וכשם שידע אברהם שהקב"ה עתיד ליתן לו כל הארצות האל, כך ידע שבמקום העקדה בהר ה' יראה** — ובסוגריים: כשם שידע אברהם שהארצות כולן עתידות להינתן לו, כך ידע שבמקום העקדה, "בהר ה' יראה" — כמו שמפרש רש"י שם — **— שעתידים לבנות ביהמ"ק בעיר היבוסי** — עתיד להיבנות בית המקדש, בעיר היבוסי. **ולא ישבע להם "שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם" באופן שבנין ביהמ"ק יהי' תלוי ברצונם של בני יבוס!].** — ואין להעלות על הדעת שיישבע באופן שבנין בית המקדש יהיה תלוי ברצון היבוסים. ובזה מתורצת השאלה השניה של סעיף ב: יהושע עסק בהתיישבות — השכבה הפרטית, שבה השבועה חלה; דוד עסק במקדש — השכבה הכללית, שבה אינה חלה.

תמצית

דוד ביקש את ירושלים לצורך המקדש — לקיחה בשביל העם כולו, זכות המלך הכללית, מחוץ לשבועה. מתיישבי יהושע היו נוטלים בתים פרטיים לבעלים פרטיים — בתוך השבועה. ואברהם, שידע את ייעודו של הר המוריה, לא נשבע מעולם על המקדש.

כובש כמלך, וקונה כשכן

לפני הלימוד

אות יו"ד · עמ' פט

הסתירה המשולשת שבסיפור דוד נפתרת. היבוסים חסמו אותו שלא כדין, בטענה שהשבועה כוללת את המלכות — ולכן מותר היה לו להילחם, והוא הסיר את הגלולים מפני שהשבועה נוצלה שלא כדין. לכידת העיר היתה כיבוש של מלך: השכבה הכללית. והשבועה על הבעלות הפרטית עדיין עמדה — ולכן קנה אחר כך את העיר, "לישראל", בכתב עולם.

מונחים: כיבוש מלך — נטילה מכח המלכות, לשלוט ולא לנשל. **לצאת ידי השבועה** — לקיים אותה בפועל, אף כשאפשר היה לטעון שאינה חלה.

עמ' פט

יוד. עפ"ז מובן, דזה שבני היבוס לא הניחו לדוד ליכנס מכח ברית שבועת אברהם הי' שלא כדין, שהרי בזה התנגדו לבעלות הכללית של בנ"י על הארץ (בטעותם שבשבועת אברהם נכלל גם שהבעלות הכללית על עיר היבוס היא בידיהם), ומותר לו לדוד להלחם עמהם וללכוד העיר.

יוד. עפ"ז מובן, דזה שבני היבוס לא הניחו לדוד ליכנס מכח ברית שבועת אברהם הי' שלא כדין — ועל פי זה מובן שמה שמנעו היבוסים את דוד מכח השבועה היה שלא כדין, **שהרי בזה התנגדו לבעלות הכללית של בנ"י על הארץ** — שהרי בזה עמדו כנגד הבעלות הכללית של ישראל, שאין בה מקום לשלטון זר, **(בטעותם שבשבועת אברהם נכלל גם שהבעלות הכללית על עיר היבוס היא בידיהם)** — מתוך טעות, שהשבועה כוללת גם את המלכות על העיר; **ומותר לו לדוד להלחם עמהם וללכוד העיר.** — ולכן מותר היה לדוד להילחם בהם וללכוד את העיר. ובזה מתורצת התחנה השניה בסיפור: הכיבוש אינו מורה שהשבועה בטלה, אלא שהיבוסים מתחו אותה מעבר לגבולה.

עמ' פט

ומטעם זה צוה דוד להסיר הגלולים שעליהם כתובה השבועה — מאחר שבני היבוס השתמשו בשבועה זו שלא כדין.

ומטעם זה צוה דוד להסיר הגלולים שעליהם כתובה השבועה — מאחר שבני היבוס השתמשו בשבועה זו שלא כדין. — ומאותו טעם ציווה דוד להסיר את הגלולים: לא מפני שהסרתם מבטלת את השבועה, אלא מפני שהיבוסים השתמשו בה שלא כדין. ובזה מתורצת הקושיא שבסוגריים בסעיף ב: ההסרה לא ביטלה חיוב; היא הסירה כתובת שהונפה מעבר לתנאיה.

עמ' פט

אמנם, מזה גופא מובן, דגם לאחרי שלכד דוד את עיר היבוס עדיין לא בטלה עי"ז השבועה, כי לכידתו את העיר היתה רק מדין כיבוש מלך, כדי לשלוט עליהם (בעלות הכללית), ואין זה נוגע להשבועה שלא תלקח מהם הבעלות הפרטית "כי אם ברצונם";

אמנם, מזה גופא מובן, דגם לאחרי שלכד דוד את עיר היבוס עדיין לא בטלה עי"ז השבועה — אבל מזה עצמו מובן שגם אחרי שלכד דוד את העיר, השבועה לא בטלה, **כי לכידתו את העיר היתה רק מדין כיבוש מלך, כדי לשלוט עליהם (בעלות הכללית)** — שהרי הלכידה היתה מדין כיבוש מלך — לשלוט עליהם, וזו הבעלות הכללית — **ואין זה נוגע להשבועה שלא תלקח מהם הבעלות הפרטית "כי אם ברצונם";** — ואין לזה נגיעה בשבועה, שעסקה בבעלות הפרטית בלבד.

עמ' פט

ולכן, אף שהי' יכול להורישם מכח הבעלות הכללית (ע"ד מלך פורץ גדר כו'), ובפרט מקום המקדש שנצרך לכלל ישראל — מ"מ, כדי לצאת ידי השבועה, "קנה את עיר היבוסי לישראל[65] בכתב עולם לאחוזת עולם".

ולכן, אף שהי' יכול להורישם מכח הבעלות הכללית (ע"ד מלך פורץ גדר כו') — לכן, אף שהיה יכול לנשל אותם מכח הבעלות הכללית, כדין מלך הפורץ גדר, **ובפרט מקום המקדש שנצרך לכלל ישראל** — ובמיוחד את מקום המקדש, שהוא צורך הכלל, **— מ"מ, כדי לצאת ידי השבועה, "קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם".** — מכל מקום, כדי לקיים את השבועה, קנה את העיר בכתב עולם. ובהערה האחרונה מדייק הרבי במלה "לישראל", שנראית מיותרת: לכאורה פירושה הבעלות הכללית; אבל לפי מה שמובא בפרקי דרבי אליעזר, שדוד גבה חמישים שקלים מכל שבט, יש לומר שהכוונה לבעלות פרטית — שלכל יהודי יהיה קנין במקום המקדש ובירושלים. והכיבוש הבטיח את המלכות; הקנין קיים את השבועה. שתי המתנות לאברהם, ודברו של אברהם, נשמרו כולם.

עמ' פט

(משיחת ש"פ ראה תשמ"ו)

(משיחת ש"פ ראה תשמ"ו) — מן השיחה של שבת פרשת ראה, שנת תשמ"ו. השיחה נערכה ונדפסה בתשמ"ז, בלקוטי שיחות חלק ל, לפרשת חיי שרה; ובהערה 65 מזכיר הרבי את שיעור הרמב"ם של אותו שבוע — "בשנת הדפסת השיחה, תשמ"ז".

עיון

"לישראל" — חמישים שקלים מכל שבט

בסוף ספר שמואל ב ובדברי הימים א פרק כא מסופר שדוד קנה את גורן ארונה היבוסי למזבח — ופשטות הכתובים מדברת על הגורן בלבד, כמו שמציין הרבי בהערה המסומנת בכוכב. פרקי דרבי אליעזר אומר שקנה את העיר כולה, וגבה חמישים שקלים מכל שבט. הרבי קורא דרך הפרט הזה את המלה הנוספת "לישראל": קנין שמומן מכל השבטים נותן לכל יהודי חלק פרטי בירושלים ובמקום המקדש. ואחר כך הוא מציין קושיא ומשאירה פתוחה: ביומא דף יב וברמב"ם בהלכות רוצח פרק ט נפסק שירושלים **לא** נתחלקה לשבטים.

בעבודה

מלך שמשלם בכל זאת. לדוד היתה זכות ליטול את ירושלים, והצורך היה הקדוש מכל הצרכים. ובכל זאת שילם, מפני שאבי אבותיו נתן את דברו. [הרהור עורך:] זכות אינה סוף השאלה. גם כשהזכות שלנו חזקה, השיחה מלמדת לשאול שאלה שניה: האם יש הבטחה — שלנו, או כזו שירשנו — שעדיין עומדת?

תמצית

היבוסים מתחו את השבועה עד המלכות, ולכן נלחם דוד והסיר את הכתובת שנוצלה. כיבושו היה כיבוש מלך — כללי — והשאיר את השבועה על הבעלות הפרטית בעינה. ולכן, כדי לקיים את דברו של אברהם, קנה את העיר לישראל בכתב עולם.

הערות המקור, כפי שנדפסו

כל שישים וחמש ההערות הנדפסות, וחמש ההערות שבכוכב בתוכן, כלשון הדפוס. הערה שציונה מדבר בעד עצמו מובאת כמות שהיא; במקום שיש מה להוסיף — מה ההערה טוענת, לאן היא מפנה, שם מלא של חיבור — נוספה שורה קצרה. לכל ציון מעמד כפי שצוין — חיבור אמיתי, מובא כפי שנדפס, והמקום הפנימי לא נבדק כאן בנפרד. שום דבר אינו מתוקן בשתיקה.

1 פל"ו. כפי שצוין

2 כ"ה בפדר"א לפנינו "כרות עמנו שבועה"*. וביל"ש יהושע (רמז כח) "כרות עמנו ברית". וכ"ה בערוך (ערך עור) ואברבנאל ש"ב ה, ו. וביל"ש וירא (רמז פב) "כרות עמנו ברית ושבועה". וראה המשך הלשון בפדר"א "וכתבו עליהם שבועת אברהם. . מפני אות ברית שבועת אברהם". וביל"ש וירא (וערוך) שם "וכתבו עליהם ברית שבועת אברהם". ועד"ז ביל"ש יהושע ובאברבנאל שם "ברית השבועה". ואכ"מ.
*) וכ"ה בפדר"א שם להלן בברית שכרת יצחק עם עמי הארץ. — השוואת עדי הנוסח: "שבועה", "ברית", "ברית ושבועה". ההערה בכוכב מוסיפה שכך הלשון גם בברית שכרת יצחק עם עמי הארץ. כפי שצוין

3 פדר"א שם — לפנ"ז. כפי שצוין

4 כן הגי' הרד"ל בפדר"א שם, על פי יל"ש וירא ויהושע שם. — הרבי מקבל את גירסת הרד"ל, רבי דוד לוריא, בפרקי דרבי אליעזר. כפי שצוין

5 לך יג, טו. ועוד. וראה לקמן סעיף ג. כפי שצוין

6 לך טו, יח. כפי שצוין

7 פ' ראה יב, יז. כפי שצוין

8 יהושע טו, סג. כפי שצוין

9 פ' ראה שם. כפי שצוין

10 והוא דלא כפרש"י יהושע שם שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך (ולהעיר מתוס' שאנץ לסוטה י, א) — דהרי בימי דוד כבר עברו הדורות שהוזכרו בהשבועה (רש"י ש"ב ה, ח (בסופו). וראה רד"ק שם, ו (בסופו). פי' רבינו ישעי' שם, ט). — ההערה דוחה את פירוש רש"י ביהושע, שהשבועה היא זו שלאבימלך: אותה שבועה היתה לדורות מוגבלים, ובימי דוד כבר עברו. כפי שצוין

11 השקו"ט בפרש"י פ' ראה שם ע"ד הפשט — ראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 80 ואילך. — מפנה לביאור הרחב בשיטת רש"י בדרך הפשט, בלקוטי שיחות חלק כט. כפי שצוין

12 ש"ב ה, ז. כפי שצוין

13 במשך זמן לאח"ז — כמפורש בש"ב בסופו. כפי שצוין

14 רד"ל לפדר"א שם (אות צו). וראה גם אברבנאל שבהערה 2. — הרד"ל הוא רבי דוד לוריא; "אות צו" היא אות בפירושו. אברבנאל — ראה הערה 2. כפי שצוין

15 ואף שכן אמרו לדוד כמפורש בקרא (ש"ב ה, ו) וכהובא בפדר"א — צ"ל שאמרו זה דרך משטה אני בך (וכיו"ב). וראה מפרשים לש"ב שם. — היבוסים אכן אמרו כך לדוד, אבל דרך לעג. כפי שצוין

16 בא' מתירוצי הרד"ל שם, "שבאמת השבועה לא בטלה ולכן לא הי' דוד יכול לירש ארצם . עד שקנאו ממנו אח"ז". ומה שהסיר הגלולים, אינו מפני השבועה (שהי' כתוב עליהם), אלא מפני "שהי' שונא לשמוע ולראות הגלולים בסמוך לו". ע"ש. אבל נוסף לזה שמפשטות הלשון בפדר"א משמע שהסרת הגלולים היתה מפני השבועה הכתובה עליהם, הרי צלמים בכלל היו עוד כו"כ, כדמוכח מקראי. ואכ"מ. — ההערה מביאה תירוץ של הרד"ל ודוחה אותו בשני טעמים. כפי שצוין

17 רד"ל שם. ועוד. כפי שצוין

18 ג'יטין מו, א. רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ה. כפי שצוין

19 להעיר שביל"ש וירא ויהושע שם, וכן בערוך ואברבנאל שם — לא הובא לשון הפדר"א "כי אם ברצונם של בני יבוס". — בילקוט, בערוך ובאברבנאל חסרות המלים "כי אם ברצונם של בני יבוס"; בפרקי דרבי אליעזר הן כתובות. כפי שצוין

20 מסעי לג, נב ואילך. כפי שצוין

21 ברד"ל שם "כיון שנצטוו בתורה (שופטים כ, טז) לא תחי' כל נשמה הרי נתבטל הברית ע"פ הדבור". וצ"ע, דלפ"ז גם בימי יהושע כבר בטלה השבועה (ועוד קודם שבע שכבשו), ואיך נאמר ביהושע שם "לא יכלו. . להורישם", שאינם רשאים (כספרי ורש"י ראה שם). ודוחק לומר שלא יכלו מצד החילול השם שבדבר, כי פשטות הלשון לא משמע הכי אלא שנאסרו מצד השבועה עצמה. בזית רענן ליל"ש יהושע שם דבני יבוס "פרצו הגדר תחלה שנלחמו עם ישראל" (ולכן הותר לישראל לכבוש ארצם). אבל ראה רד"ל שם, שביבוסי לא מצאנו שפרצו הגדר. ע"ש. ואכ"מ. — שני תירוצים — של הרד"ל ושל הזית רענן — נבחנים ונדחים. כפי שצוין

22 פרשתנו כג, ד. כפי שצוין

23 פרש"י עה"פ, מב"ר פנ"ח, ו. כפי שצוין

24 בב"ר "אם רציתם גר ואם לאו מארי ביתא". — "מארי ביתא" — בעל הבית. כפי שצוין

25 לך יב, ז. ובב"ר הובא פסוק אחר — ראה בסוף הסעיף. — הפסוק האחר שבבראשית רבה הוא "לזרעך נתתי" — ראה סוף סעיף ג. כפי שצוין

26 פרשתנו שם, ט. כפי שצוין

27 ולהעיר מפדר"א שהובא לעיל (סעיף א), ש"אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך כו'". כפי שצוין

28 להעיר מפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם "מארי ביתא, בעל כרחכם שכך כו'". אבל מובן שאין כוונתו שיקחנו בחזקה ובזרוע, כ"א בע"כ בדין. — מבהיר: לא בכח הזרוע, אלא בעל כרחם מצד הדין. כפי שצוין

29 פרשתנו שם, ו. כפי שצוין

30 ראה וירא (יח, יט) למען אשר יצוה גו' לעשות צדקה ומשפט. כפי שצוין

31 ברש"י בב"ר שם: הריני כגר. ובמדרש אגדה (באבער): אם תרצו אהי' כגר ואם לאו אהי' כתושב. — "באבער" — מהדורת המדרש של שלמה באבער. כפי שצוין

32 להעיר מהגירסא בב"ר (הובאה בהוצאת תיאדור) "אם רציתי". וכן במדרש שכל טוב כאן. — "הוצאת תיאדור" — מהדורת בראשית רבה של תיאודור. לפי גירסא זו התנאי תלוי ברצון אברהם עצמו. כפי שצוין

33 לך יג, טו. ועד"ז שם, יז. וראה הלשון בפדר"א שהובא בתחילת השיחה. כפי שצוין

34 ב"ר שם. כפי שצוין

35 לך טו, יח. כפי שצוין

36 חלה פ"ב ה"א. כפי שצוין

37 ב"ר פמ"ד, כב. כפי שצוין

38 ביאור דברי רש"י (והשינוי לגבי לשון המדרש) ע"ד הדרש (והרמז) — ראה לקו"ש חט"ו ע' 146 ואילך (וש"נ). וראה שם ע' 204 ואילך ע"ד ההלכה. — שני ביאורים אחרים לבחירת רש"י: בדרך הדרש והרמז, ובדרך ההלכה. השיחה שלפנינו — בדרך הפשט. כפי שצוין

39 דאף שא"י ירושה לנו מאבותינו (ב"ב קיט, ב. ע"ז נג, ב) — מ"מ "לא נקנית להם אלא בחזקה כו' במה ירשתם בישיבה כו'" (שו"ע אדה"ז חו"מ קו"א להל' הפקר בתחלתו). וראה בארוכה השקו"ט בגדרי הבעלות דא"י מזמן האבות — אנציקלופדי' תלמודית ערך א"י (ע' ר ואילך. וש"נ). וראה גם לקו"ש חט"ו ס"ע 103 ואילך. וש"נ. ועוד. ואכ"מ. — ההערה מחזיקה את המתח: הארץ ירושה מן האבות, ובכל זאת לא נקנתה אלא בחזקה. כפי שצוין

40 ראה המקנה קידושין (כו, א ד"ה בחזקה מנ"ל. שם יד, ב ד"ה בא"ד ועוד נראה) דהחזקה היינו החלוקה שביניהם לקנות כאו"א חלקו, ולא לקנות מן הכנענים. ועיין שו"ע אדה"ז שם. ואכ"מ. — החזקה היא החלוקה שבין ישראל לבין עצמם — ולא קנין מן הכנענים. כפי שצוין

41 ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג. כפי שצוין

42 גיטין י, ב. וש"נ. וראה קו"א לשו"ע אדה"ז שם. כפי שצוין

43 ראה רמב"ם הל' גזלה ואבידה פ"ה הי"א ואילך. הל' מלכים פ"ד. כפי שצוין

44 ב"ב ק, ריש ע"ב. וראה גם משנה סנהדרין כ, ב ובפרש"י שם. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ג ובלח"מ שם. כפי שצוין

45 ובארות אברהם ויצחק, קנית חלקת השדה מיד בני חמור נשיא הארץ וכו' יוכיחו. — ראיה מן האבות: רכוש פרטי בארץ שלא שלטו בה. כפי שצוין

46 שנעשית על ידי כיבוש יהושע (דאתי כיבוש ומבטל כיבוש — ראה הנסמן בהערה הבאה). וראה בהנסמן לעיל הערה 39. ואכ"מ. — "אתי כיבוש ומבטל כיבוש" — כיבוש בבל ביטל את כיבוש יהושע. כפי שצוין

47 רמב"ם ספ"ו מהל' ביהב"ח ובנ"כ שם. כפי שצוין

48 לב, מד. וראה ב"ב כח, סע"ב. וברבינו גרשום שם: מי שקנה עכשיו בתים או שדות במקום הזה יכתוב בשטר ויחתום עדים כדי שתהא הקרקע ברשותכם וכשתחזרו מן הגלות ויבואו המוכרים להוציא מידכם כו' תראו להם שטריכם כו'. — רבינו גרשום: השטר נכתב כדי להראותו כשתחזרו מן הגלות. כפי שצוין

49 ראה פרש"י פרשתנו כג, ב. כפי שצוין

50 ע"ד כיבוש מלך. ולכן אמר ע"ז "אטלנה מן הדין" שמשמעו בע"כ. — מכאן לשון "אטלנה": נטילה כעין כיבוש מלך. כפי שצוין

51 לך יג, יד-יז. כפי שצוין

52 ב"ב ק, א (דעת ר"א). ובתרגום יונתן לך שם "עבד בה חזקתה". וראה גם ירושלמי קדושין פ"א ה"ג. וכן בהנסמן לעיל הערה 39. כפי שצוין

53 וכפשוטו, דאז (לפני לידת יצחק) הי' אברהם כלל ישראל להיותו היהודי היחידי. ולהעיר מצפע"נ עה"ת ר"פ וישב בנוגע ליעקב. — "צפע"נ" — צפנת פענח על התורה. כפי שצוין

54 להעיר מיחזקאל לג, כד: אחד הי' אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה. כפי שצוין

55 דצבור לא מת (הוריות ו, א) — אלא שצ"ע אם כן הוא בנוגע לפני מ"ת ולאחר מ"ת. — הכלל אינו מת; ובצריך עיון — אם כך גם בין לפני מתן תורה לאחריו. כפי שצוין

56 ראה גם ע"ז נג, ב: מכדי ירושה היא להם מאבותיהם. ובפרש"י שם ד"ה ואשריהם. וע"פ הנ"ל בפנים יש לפרש מ"ש רש"י שם "שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה", כי שם קאי לא רק בדין הבעלות הכללית אלא בדין הבעלות הפרטית, וכדיוק לשון הגמרא "ירושה היא להם מאבותיהם". וראה יחזקאל שם ובמפרשים. ועצ"ע. — על פי היסוד שבפנים מתבאר לשון רש"י בעבודה זרה: הנידון שם הוא הבעלות הפרטית. כפי שצוין

57 ואולי יש לקשר לזה השקו"ט והפלוגתא אם גר מביא בכורים וקורא (ראה בכורים פ"א מ"ד), ולהלכה פסק הרמב"ם (הל' בכורים פ"ד ה"ג) "הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם (לך יז, ה) אב המון גוים נתתיך הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה". וראה פיהמ"ש להרמב"ם בכורים שם. וע"פ הנ"ל י"ל דזה מה שגר קורא הוא לא מצד היותו חלק מכלל ישראל (כבנ"י שאצלם ישנה הבעלות כללית מאברהם כראש האומה), כ"א בגדר בן היורש מאב שלו — אברהם*. ולהעיר שלעתיד גם הגרים יטלו חלק בארץ, שנאמר (יחזקאל מז, כאכג) "וחלקתם את הארץ וגו' לכם ולהגרים הגרים בתוככם וגו' והי' בשבט אשר גר הגר אתו שם תתנו נחלתו". וי"ל דזהו בגדר בעלות פרטית שלהם בארץ דיורשים מאברהם**. וראה רמב"ן ב"ב (פא, א) שהגרים בני אברהם ראוים לירושה אלא שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים כו'. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך גר. וש"נ. ואכ"מ.
*) להעיר מפיהמ"ש להרמב"ם שם: לפי שאברהם הי' אב לכל העולם לפי שהוא למדם אמונה.
**) וראה המשך דברי הרמב"ם בהל' בכורים שם "ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ". פי' הכס"מ שם. אבל ראה שו"ת שאגת ארי' סמ"ט. — ההערה הארוכה על הגר המביא ביכורים — ראה העיון בסעיף ז. הנוסח של ההערה המסומנת בשני כוכבים מובא כאן לפי העד הארוך; בעד השני חסר סופה — ראה דף האימות. כפי שצוין

58 שופטים כ, יו"ד ואילך. כפי שצוין

59 רמב"ם הל' מלכים פ"ו. וראה בארוכה לח"מ שם. כפי שצוין

60 רמב"ם שם ה"ה (מירושלמי שביעית פ"ו ה"א). כפי שצוין

61 וראה רמב"ן שופטים שם. מפרשי רש"י שם. ועוד. כפי שצוין

62 ראה בארוכה רד"ק ש"ב כד, כג שבני היבוס היו "למס עובד"* (ראה רמב"ם הל' מלכים שם ה"א). וצע"ק שבשופטים (א, כא) לא נאמר אצל היבוסי שהיו "למס" כמש"נ שם לאח"ז אצל שאר האומות ש"לא הורישו".
*) דמפשטות לשונו "שנשארו שם משכבשוה בני יהודה כו' והיו שם למס עובד כו' ע"י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימין" משמע שכוונתו דעוד מזמן כיבוש בני יהודה ובני בנימין היו למס עובד (אבל ראה אברבנאל ש"ב שם). — הרד"ק: היבוסים היו "למס עובד" — מעמד של אומה שהשלימה. כפי שצוין

63 ראה רד"ל לפדר"א שם אות פז. וראה מפרשים לש"ב בסופו. כפי שצוין

64 וירא כב, יד ובפרש"י שם. כפי שצוין

65 תיבה זו (שלכאורה מיותרת) משמעה — בעלות כללית דישראל. אבל עפמ"ש בפדר"א שם שדוד לקח מכל שבט נ' שקלים י"ל, שהכוונה לבעלות פרטית, כדי שיהי' לכל ישראל קנין במקום המקדש ובעיר ירושלים (כפשטות לשון הפדר"א שדוד קנה כל עיר היבוסי*). וצ"ע בהא שירושלים לא נתחלקה לשבטים (יומא יב, א. רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ט ה"ד (מהשיעורים דשבוע זה — בשנת הדפסת השיחה — תשמ"ז)). ואכ"מ.
*) והוא דלא כפשטות הכתובים בסוף ש"ב (ודה"א כא, יח ואילך) שקנה רק מקום הגורן (מקום המקדש). וראה זבחים קטז, ב ובפרש"י שם. — על המלה "לישראל" — ראה העיון בסעיף יו"ד. ההערה בכוכב: פשטות הכתובים מדברת על הגורן בלבד. כפי שצוין

מה נבדק, וכיצד

זיהוי

לקוטי שיחות חלק ל, פרשת חיי שרה, שיחה א, עמודים 89–82 · משיחת שבת פרשת ראה ה'תשמ"ו · נערכה ונדפסה בה'תשמ"ז. **שיחה, ולא מאמר.**

המקור

שני עדים דיגיטליים של לקוטי שיחות חלק ל, המתאימים זה לזה בכל גוף השיחה. עמודים 82–83 הושוו שורה בשורה מול צילום הדפוס. **עמודים 84–89 לא צולמו**, ונוסחם נשען על שני העדים בלבד. המהדורה אינה טוענת יותר מזה.

המקור במהדורה זו

המקור לא הוקלד. כל אחד מחמישים ושנים הקטעים, וכל אחת משישים וחמש ההערות, הועתקו בכלי מקבצי הנתונים שמהם נבנתה המהדורה האנגלית של שיחה זו, וכלי בדיקה נפרד אימת שהם זהים אות באות לנוסח שם. כל ציטוט מודגש שבביאור נבדק בכלי שהוא לשון הקטע שמעליו כלשונה, ושכל משפט במקור מצוטט לפחות פעם אחת.

ההערות

כל ההערות `כפי שצוין` : הן מובאות כפי שנדפסו, והמקורות הנזכרים בהן לא נפתחו בנפרד למהדורה זו. מספרי ההערות ברצף 1–65, וההפניה החוזרת להערה 20 בסעיף ח נשמרה כפי שנדפסה.

חילוף נוסח אחד

בהערה 57, ההערה המסומנת בשני כוכבים: עד אחד מסיים במלים "שיירשו בניו את הארץ", והעד השני מוסיף "פי' הכסף משנה שם. אבל ראה שו"ת שאגת אריה סימן מט". המהדורה מביאה את הנוסח הארוך, ומסמנת אותו לבדיקה מול הספר הנדפס.

מספור הסעיפים

עשרה סעיפים, נדפסים א ב ג ד ה ו ז ח ט **יו"ד**. העשירי נדפס יו"ד כמנהג חב"ד; גם הביאור וטבלת המהלך כותבים יו"ד, לעולם לא י.

מה שאינו נטען

מהדורה זו אינה משחזרת את חלוקת השורות של העמוד הנדפס. היא אינה טוענת שאימתה את המקום הפנימי של שום חיבור שמעמדו "כפי שצוין". הביאור אינו טוען דבר מעבר למה שנטען במהדורה האנגלית של אותה שיחה, או למה שהמקור עצמו אומר בפירוש; הרהורי "בעבודה" מסומנים כהרהורי עורך.

> **שיטת העבודה.** מודגש הוא לשון השיחה כלשונה; רגיל הוא ביאור. לכל ציון מעמד, ונאמר מה נבדק ומה לא. ייחוס מוטעה בדברי תורה הוא עוול של ממש ולא שגיאת סידור, ולכן שום דבר כאן אינו נאמר בבטחון גדול מזה שנבדק בו.

הוכן על ידי שמעון רוזנברג · OpenChassidus · Reshimu · "קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם"